

Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba - stanje i perspektive

---

Skračić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:860679>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-29**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba – stanje i perspektive

Diplomski rad

Student/ica:

Ivana Skračić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Matilda Karamatić Brčić

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivana Skračić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba – stanje i perspektive** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 17. siječnja 2022.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. OSOBE S TEŠKOĆAMA U KONTEKSTU SUVREMENE PEDAGOGIJSKE ZNANOSTI	3
2.1 Polazišta i značajke obrazovne inkluzije	5
2.2 Prava osoba s poteškoćama	12
3. SLIJEPE I SLABOVIDNE OSOBE U DRUŠTVENOM I OBRAZOVNOM KONTEKSTU.....	15
3.1 Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba.....	18
4. METODOLOGIJA RADA	26
4.1 Predmet istraživanja.....	26
4.2 Problem istraživanja.....	26
4.3 Cilj istraživanja	27
4.4 Zadaci istraživanja	27
4.5 Metoda	27
4.6 Instrument istraživanja.....	27
4.7 Postupak provedbe istraživanja.....	27
5. OBRADA I INTERPRETACIJA PODATAKA	29
5.1 Ispitanikova iskustva u obrazovnom sustavu	29
5.1.1 Ispitanikova iskustva u vrtiću i osnovnoj školi	29
5.1.2 Ispitanikova iskustva u srednjoj školi	31
5.1.3 Ispitanikova iskustva na institucijama za visokoškolsko obrazovanje.....	33
5.2 Obrazovna inkluzija temeljena na ispitanikovim iskustvima	36
5.3 Inkluzija u ispitanikovim očima i savjeti za buduću praksu	38
5.4 Zaključak.....	41
6. ZAKLJUČAK.....	44
LITERATURA.....	47
PRILOG A	50
PRILOG B	52
Sažetak i ključne riječi: Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba – stanje i perspektive.....	59
Summary & Key Words: Blind and Visually Impaired Persons in Inclusive Education - State and Perspectives	60

1.UVOD

Što je to normalno? Može se reći da na ovo naizgled jednostavno pitanje odgovora može biti onoliko koliko je ljudi na našem planetu. U vremenskom kontekstu kada je ovaj rad pisan 2021. godine, dok je pandemija Covid virusa svakodnevna stvarnost, često se koristi izraz "novo normalno". Ovaj izraz koristi se kao asocijacija na modifikacije ponašanja, promjene osobnih rutina i navikate na sve izazove i situacije koje je ova pandemija stavila pred, kako pojedinca, tako i pred čitavo čovječanstvo. Valja napomenuti kako je potreba za modifikacijom i prilagodbom ponašanja došla iznenada i kako je bila nužna i gotovo neizbježna za svakoga tko je htio zaštititi svoje vlastito, ali i zdravlje drugih ljudi. Može se reći kako čovječanstvu gotovo i nije ostavljeno na izbor kako će se ponašati. Razlog zbog kojeg se spominje trenutno stanje u svijetu leži u činjenici da unutar čovječanstva postoji grupa ljudi čije su ponašanje, navike i rutine, prije i bez pandemije, oblikovani pod utjecajem nečeg nad čime oni nisu imali i nemaju nadzor, a to su različite tjelesne ili mentalne poteškoće.

Bilo koji oblik poteškoće od osobe zahtijeva prilagodbu i navikavanje na život koji može itekako odstupati od onog što je „uobičajeno“. Svakodnevne situacije o kojima većina, može se reći, i ne razmišlja, za osobu koja ima neki oblik poteškoće mogu predstavljati veliki izazov. Na primjer: prijeći cestu na velikom križanju s nekoliko prometnih traka, usred bijela dana, bez zvučnog semafora slijepu ili slabovidnu osobu bez pratnje može biti izuzetno teško, pa čak i opasno. Osobi s motoričkim poteškoćama, ako ne postoji odgovarajuća arhitektonska infrastruktura, može biti izuzetno teško ili nemoguće pristupiti kako najvišim katovima zgrada, tako i samim ulazima. Poanta navedenog svodi se na sljedeće: bez obzira na oblik ili vrstu poteškoće, ona od osobe zahtijeva modifikaciju ponašanja, te prilagodbu rutina i navika, a pri tome osoba nema izbora. Bez obzira na spomenutu nemogućnost izbora, osoba s poteškoćama i dalje ima prava kao i svaki drugi čovjek; pravo na poštovanje, pravo na socijalizaciju, pravo na zapošljavanje, pravo na aktivan život u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima i pravo na obrazovanje.

Potrebno je ponovno naglasiti kako svaka poteškoća sa sobom nosi izazove, kako u svakodnevnom životu pojedinca, tako i u drugim aspektima života, pa i u samom procesu obrazovanja. Obrazovanje je neupitno pravo svake osobe i dok god osoba ima dovoljnu količinu motivacije i želje za sudjelovanjem u obrazovnom sustavu, sustav bi trebao činiti sve kako bi se

njoj ili njemu isto omogućilo; osobe s poteškoćama u navedenom nikako ne bi smjele biti iznimka. Upravo je to temelj ideje inkluzivnog obrazovanja koje zagovara jednake mogućnosti za sve, na svim razinama obrazovanja.

Sve do sada navedeno dovodi do teme ovoga diplomskog rada koja je usmjerena na inkluziju slabovidne osobe u sustav redovne škole i kasnijeg formalnog obrazovanja. Paralelno s gubitkom vida, osoba je sudjelovala u obrazovnom sustavu, na svim njegovim razinama i njezina iskustva pružaju jedinstven uvid u stvarno funkcioniranje obrazovne inkluzije. Cilj ovog diplomskog rada je objasniti što je inkluzivno obrazovanje, prikazati spomenuti slučaj, na temelju osobnih iskustava ispitanika prikazati funkcioniranje inkluzivnog obrazovanja u praksi te ukazati na činjenicu da ispitanikova iskustva pružaju jedinstven uvid u obrazovni sustav iz perspektive osobe s poteškoćama koja je uspješno sudjelovala na svim njegovim razinama. Nadalje, ispitanikova iskustva također mogu poslužiti kao jedinstven i vrijedan izvor informacija i savjeta na temelju kojih se može oblikovati praktični rad djelatnika u obrazovnom sustavu. Kako bi se osigurala maksimalna jasnoća rada, definirat će se nekoliko pojmova: osoba s poteškoćama, slijepa ili slabovidna osoba, te inkluzivno obrazovanje. Sam rad je podijeljen na šest dijelova. Prvi dio služi kao uvod u temu i rad. Drugi dio, posvećen je definiranju pojmova invaliditet, osoba s poteškoćama, te obrazovna inkluzija. U tom dijelu se govori i o zakonskoj regulativi kojom se nastoji urediti i osigurati prava osoba s poteškoćama, s posebnim naglaskom na pravo na obrazovanje. Treći dio rada posvećen je slijepim i slabovidnim osobama i ovdje se definiraju pojmovi slijepoća i slabovidnost i raspravlja se o njihovom položaju u obrazovnom sustavu. Četvrti dio rada sadrži metodologiju istraživanja koje je provedeno u sklopu izrade ovog diplomskog rada. U petom dijelu prikazani su rezultati istraživanja i zaključak dobiven na temelju prikupljenih podataka. Šesti i posljednji dio služi kao osvrt i zaključak cijelog rada.

2. OSOBE S TEŠKOĆAMA U KONTEKSTU SUVREMENE PEDAGOGIJSKE ZNANOSTI

Kako bi se osigurao kvalitetan temelj za ovaj diplomski rad, na njegovom samom početku potrebno je ukazati na terminologiju koja će se u njemu koristiti. Budući da je tema rada osjetljiva u smislu da se dotiče osoba s poteškoćama, njihovim pravima i pozicijom unutar obrazovnog sustava, jezik koji će se u radu koristiti iznimno je važan. Izrazi poput invalid, invalidna osoba, hendikepirana osoba, zbog svoje negativne konotacije, neće se koristiti, već će se umjesto njih koristiti izraz osoba s poteškoćama. Valja napomenuti kako postoji određena konfuzija kad se radi o oslovljavanju osoba s poteškoćama. Kako se navodi u Pojmovniku na internetskoj stranici Ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom (URL 1), 2003. godine održana je rasprava na kojoj su sudjelovali članovi različitih udruga osoba s invaliditetom, članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te predstavnici Vlade Republike Hrvatske, a rezultat te rasprave je Sheratonska deklaracija kojom se prihvaćaju izrazi osoba s invaliditetom i dijete s teškoćama u razvoju kao prikladni termini, dok se izrazi invalid i invalidna osoba izbacuju iz uporabe, kako iz zakona tako i iz samog Ustava Republike Hrvatske. Nadalje, u ovom dijelu rada izložit će se zakonske definicije pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom, obratit će se pozornost na zakone u Republici Hrvatskoj kojima se nastoji osigurati i zaštititi prava osoba s poteškoćama. Naposljetku, predstaviti će se i objasniti pojam obrazovna inkluzija.

Za početak, valja pojasniti pojmove invaliditet i osoba s invaliditetom. Prema Zakonu o Hrvatskom registru osoba s invaliditetom (URL 2), invaliditet se definira kao „trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak (koje proizlazi iz oštećenja zdravlja) sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi osobe i odnosi se na sposobnosti, u obliku složenih aktivnosti i ponašanja, koje su općenito prihvaćene kao bitni sastojci svakodnevnog života“. Na temelju istog Zakona (URL 2), osoba s invaliditetom definira se kao „osoba koja ima trajno ograničenje, smanjenje ili gubitak sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije primjerene životnoj dobi, nastale kao posljedica oštećenja zdravlja“. Slična definicija nalazi se i u Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, Općeodredbe, Članak 3. (URL 3), u kojem se navodi da je osoba s invaliditetom „osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj razini drugima“. Na temelju navedenih definicija

nameće se zaključak da je invaliditet promjena stanja pojedinca koja može uslijediti nakon ili biti uzrokovana nekom bolešću odnosno može biti posljedica nekog traumatičnog događaja. Osoba s poteškoćama je ona osoba koja se s posljedicama te promjene mora nositi. Nadalje, ovakvim definicijama se potvrđuje kako poteškoće koje proizlaze iz invaliditeta utječu na svakodnevni život pojedinca, te za nju ili njega mogu otežati ili čak ograničiti interakciju sa svijetom i sudjelovanje u društvu. Bez obzira na oblik poteškoće, osoba će se sigurno susresti s brojnim izazovima i problemima u svom svakodnevnom životu, ali i na drugim razinama, u obrazovanju, pri zapošljavanju i tako dalje. Valja napomenuti kako svaki čovjek prolazi kroz vlastite borbe i kako nikome život nije lagan, no isto tako potrebno je osvijestiti činjenicu kako je život osobama s poteškoćama dodatno otežan zbog prisutnosti poteškoće s kojom žive svaki dan. U nastavku teksta iznijet će se podaci koji govore o broju osoba s poteškoćama na području Republike Hrvatske, te podaci koji govore o najčešćim i najrjeđim oblicima poteškoća unutar broja osoba s poteškoćama.

Prema podacima iz Izvješća o osobama s invaliditetom iz 2019. godine (Benjak i sur, 2019), na području Republike Hrvatske živi 511 281 osoba s nekim oblikom poteškoće, što je 12,4% ukupnog stanovništva. Od toga 248 389 (49%) osoba spada u dobnu skupinu 65 i više godina života, dok je nešto manji broj osoba, 217 578 (42%) u dobi od 20 do 64 godine i naposljetku, najmanji broj osoba, njih 45 314 (9%), spada u dobnu skupinu od 0 do 19 godina. Iz istog Izvješća moguće je zaključiti da je najčešći oblik poteškoće povezan s oštećenjima lokomotornog sustava (147 502 osobe, 28,8% ukupnog broja osoba s poteškoćama), oštećenje drugih organa navodi se kao drugi najčešći oblik poteškoća (135 220 osobe, 26,4% ukupnog broja), oštećenje vida pojavljuje se kod 27 092 osobe (5,3% ukupnog broja), najniža pojavnost odnosi se na poteškoće iz spektra autizma (2058 osoba, 0,5% ukupnog broja). Iz navedenog se može zaključiti kako ne postoji određena dob kada se poteškoće mogu razviti, već se one mogu pojaviti u svakoj dobnoj skupini i u bilo kojem trenutku čovjekovog života. Također, vidi se kako se poteškoća može pojaviti u različitim oblicima koji mogu varirati od oštećenja organa, preko oštećenja lokomotornog sustava i oštećenja osjetilnih organa, sve do poteškoća koje mogu biti uzrokovane poremećajem iz spektra autizma.

Ako se pobliže promotri i razmisli o smislu svega dosad navedenog, moguće je zaključiti sljedeće. Osobe s poteškoćama čine 12,4% stanovništva u Hrvatskoj. To je brojka iza koje stoje

Ljudi sa svojim pričama, iskustvima, sposobnostima, pravima, željama i potrebama. Svatko od njih ima pravo da ga društvo prihvati takvog kakav ili kakva jest, te da njemu ili njoj osigura mjesto s kojeg će, u skladu sa svojim mogućnostima, moći sudjelovati u svakodnevnom životu i interakciji s drugima. Poteškoće koje proizlaze iz invaliditeta utječu na živote onih koji ih nose, no to ne znači da oni nisu sposobni pridonijeti društvu, svojim obiteljima i bližnjima ili sebi samima. Ponekad je dovoljna minimalna prilagodba okoline da bi osoba s poteškoćom ostvarila svoj maksimalni potencijal. Postoji više putova kojima osoba može poći ka ispunjenju svojih potencijala. Jedan od tih putova je obrazovanje. Čovjek se tim putem često uputi već u svojim najmanjim cipelicama i ne bi trebalo biti važno trebaju li mu na tom putu kolica, umjetna pužnica, pomoć drugog čovjeka ili bijeli štap. U nastavku teksta predstaviti će se ideja obrazovne inkluzije, odnosno ideja koja obrazovanje vidi kao sustav koji uključuje svako dijete bez iznimke.

2.1 Polazišta i značajke obrazovne inkluzije

Poznato je kako su ljudi tijekom vremena razvili koncept ljudskih prava. Ta prava su zajamčena raznim deklaracijama, zakonima i propisima te variraju od prava na slobodu kretanja, preko prava na čisti zrak, sve do prava na slobodu govora i izražavanja. Ako je pojedincu neko pravo uskraćeno, on ili ona ima povod i pravo boriti se protiv takve nepravde što može dovesti do prosvjeda, pa i sukoba. Jedno od ljudskih prava koje je svakako vrijedno svake borbe je obrazovanje. Svaki čovjek, bez obzira na rasnu i spolnu pripadnost, na sociološke i socijalne elemente koji oblikuju njegovu ili njezinu svakodnevicu, ima pravo na obrazovanje. Kako svaki čovjek ima pravo na obrazovanje, tako obrazovni sustav ima obavezu poučavati svakog pojedinca. Najjednostavnijim riječima rečeno, to je osnovna ideja obrazovne inkluzije kojoj je posvećen ovaj dio rada. Kako bi se osiguralo maksimalno razumijevanje teme započet će se s kratkim povijesnim pregledom edukacije djece s poteškoćama.

Prema Igrić i sur. (2015), u 17. stoljeću otvorene su prve specijalne škole za edukaciju djece s poteškoćama, obje u Parizu, i to jedna za gluha, a druga za slijepu djecu. U 19. i početkom 20. stoljeća, kako navodi Igrić i sur. (2015), diljem svijeta otvoreno je mnogo institucija za smještaj djece s poteškoćama i osoba s invaliditetom jer je u to vrijeme prevladavalo mišljenje kako se njih ne može odgajati. Kao protuteža tom mišljenju Igrić i sur. (2015) spominju Heinricha Hanselmana i njegovu ideju koja specijalni odgoj i obrazovanje vidi

kao specijalnu disciplinu, a djecu, uz pomoć psihometrijskih testova koji su se počeli razvijati, razvrstava na onu koja se mogu obrazovati i onu koja se ne mogu obrazovati. I naposljetku, prema Igrić i sur. (2015), u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, u skandinavskim zemljama, uslijed osnivanja raznih nevladinih udruga i organizacija roditelja djece s poteškoćama, dolazi do ideje o normalizaciji i razvoju škole za sve. S vremenom se ideja prelila iz skandinavskih zemalja na ostatak svijeta pa se može reći kako obrazovna inkluzija odatle vuče svoje korijene.

Promotri li se općenito značenje pojma inkluzija, zaključit će se da se radi o uključivanju jednog ili više elemenata u neki sustav ili cjelinu. Ako se taj isti pojam promotri u kontekstu obrazovanja pa mu se pridoda epitet obrazovna, tako da se dobije složenica obrazovna inkluzija, pojedinac lako može zaključiti kako se značenje te složenice odnosi na obrazovanje za sve, odnosno na obrazovni sustav koji uključuje sve bez i jedne predrasude. Prema Vican i Karamatić Brčić (2013), treba razlikovati obrazovnu integraciju i obrazovnu inkluziju. Integracija se odnosi na uključivanje djece s poteškoćama u razvoju u redovan školski sustav, dok je inkluzija mnogo širi pojam koji se odnosi na uključivanje djece s poteškoćama u razvoju, ali i darovite djece, djece iz različitih etničkih, socijalnih, kulturnih, ekonomskih i drugih zajednica. Jednakost i pravednost za sve, za svakog učenika i učenicu, ističu se kao temeljne vrijednosti i osnovne ideje na temelju kojih bi se trebali konstruirati obrazovni programi i temeljiti promjene i nadopune istih.

Što se tiče odgoja i obrazovanja djece s teškoćama na području Republike Hrvatske, Igrić i sur. (2015) navode kako se ono pojavljuje u drugoj polovici 19. stoljeća kada Albert Lampe, učitelj koji je i sam bio gluh, u Zagrebu osniva privatnu škola za gluhe, a u isto vrijeme otvara se i škola za slijepe. Vinko Bek, od centralne je važnosti za razvoj specijalnog odgoja i obrazovanja za slijepe i slabovidne osobe, pa će u skladu s time o njemu biti više rečeno u trećem poglavlju ovog rada. Igrić i sur. (2015) navode da se početkom 20. stoljeća, u školama, u svim većim gradovima na području bivše Jugoslavije, osnivaju specijalni odjeli za obrazovanje djece s poteškoćama u razvoju. Godine 1930., u Zagrebu se otvara Odjel za poduku djece s poteškoćama u razvoju koji je kasnije pretvoren u osnovnu školu, 1935. godine u sklopu bolnice u Kraljevici, osniva se Odjel za odgoj i obrazovanje djece s motoričkim poremećajima, a 1946. godine, u sklopu ustanove za rehabilitaciju djece s cerebralnom paralizom, osniva se Centar za odgoj i obrazovanje, šezdesetih godina osnivaju se odjeli za odgoj i obrazovanje djece s težim

intelektualnim teškoćama bez smještaja, što je predstavljalo iskorak u smislu da su djeca ostajala u svojim obiteljima i 1980. godine donesen je Zakon o odgoju i obrazovanju kojim se omogućilo uključivanje djece s poteškoćama u redovni školski sustav.

Opće je poznato kako se ljudsko društvo tijekom vremena mijenjalo i napredovalo. Kao vrsta ljudi su napredovali od sakupljača plodova do dominacije na planetu koji dijele sa svim drugim stvorenjima koja na njemu žive. Može se reći kako je takav napredak potpomognut buđenjem svijesti i razvojem tehnologije. Ljudsko društvo napredovalo je od promatranja zvijezda i nagađanjao tome što su i što ili koga skrivaju, do slanja sonde, letjelica pa i astronauta među te iste zvijezde koje su ih stoljećima fascinirale. U skladu s takvim napretkom, dolazilo je do novih spoznaja, revolucionarnih otkrića, utvrđivale su se nove činjenice, mijenjali stavovi, a promijenio se i način na koji čovjek doživljava samog sebe, ali i druge oko sebe. Promjene nisu zaobišle ni djecu s poteškoćama, pa tako ni njihove odrasle verzije. Netko tko je proučavao razvoj odgoja i obrazovanja, pedagog ili netko sličan, može posvjedočiti kako su u drevnim vremenima ljudi djecu koja su rođena nesavršena ostavljali po šumama i gorama na milost i nemilost prirodi jer se smatralo kako takva djeca ne mogu postati ispravni i korisni ljudi. Srećom, i to se promijenilo. Djeca s poteškoćama u razvoju bila su etiketirana kao ona koju se ne može odgajati, zatim je došlo do spoznaje kako to nije točno, te su ona odvajana u posebne skupine i poučavana odvojeno od djece bez poteškoća i, na kraju, prepoznato je kako djeca s poteškoćama imaju svoje mjesto u redovnom obrazovnom sustavu. Djeca i osobe s poteškoćama imaju i želje, i snove, i ambicije kao i svi drugi ljudi, prisutnost poteškoće na to ne utječe. Također, prisutnost poteškoće ne utječe na pojedinčevu potrebu za pripadanjem i osjećaj vrijednosti i korisnosti kako za samog sebe, tako i za zajednicu pa i čitavo društvo. Može se reći kako je obrazovna inkluzija prvi korak na putu k osiguravanju ispunjenja spomenute potrebe i razvoju spomenutog osjećaja. Naime, uključanjem djeteta s poteškoćama u redovan razred on ili ona postaje član jedne male zajednice, pred djetete se stavljaju određeni zadaci i obaveze, ono ima priliku sudjelovati u interakciji sa svojim vršnjacima, razvijati intelektualne, socijalne i komunikacijske vještine, razviti korisne i zdrave rutine, jednom riječju rečeno, djetete s poteškoćama ima priliku razvijati sve svoje potencijale u istim uvjetima kao i svako drugo djetete. Djeci bez poteškoća prisutnost djeteta s poteškoćama ukazuje da na svijetu postoje djeca koja su drugačija od njih samih, djeca s drugačijim potrebama. Na ovaj način može ih se poučiti o empatiji i toleranciji prema drugima, poštovanju prema tuđim potrebama i sposobnostima,

suradnji i međusobnom pomaganju i brojnim drugim vrlinama koje mogu proizaći iz interakcije s djetetom koje život u samom početku nije mazio. Bilo bi neodgovorno i naivno tvrditi kako obrazovna inkluzija sa sobom nosi samo pozitivne pojave. Ona uključuje neograničene količine strpljenja i razumijevanja, mnoge prilagodbe i promjene, zahtijeva stalnu edukaciju, konstantnu komunikaciju, brze reakcije i kreativnost, zahtijeva doista mnogo. Potrebno je poći od jasne zakonske regulative i sustava potpore za sve škole i obrazovne ustanove kao i za sve one koji svojim radom utječu na razvoj inkluzivnog obrazovanja, a to su odgajatelji, učitelji, nastavnici, profesori, pedagozi, psiholozi i svi ostali koji su uključeni u obrazovni sustav na ovaj ili onaj način.

Da je obrazovna politika u Republici Hrvatskoj usmjerena na inkluziju može se vidjeti iz zakonske regulative kojom se uređuje proces obrazovanja djece i mladih. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (URL 4) jednakost obrazovnih mogućnosti za sve učenike u skladu s njihovim sposobnostima navodi kao jedno od temeljnih načela prema kojima se uređuje rad u osnovnim i srednjim školama. Istim Zakonom uređen je i proces upisa u osnovnu i srednju školu za sve učenike, pa tako i za one s poteškoćama. Članci 20 i 2 (URL 4) spomenutog Zakona navode kako stručno povjerenstvo škole, prije upisa djeteta u prvi razred, može ispitati i utvrditi njegovo ili njezino psihofizičko stanje i na temelju tog nalaza odlučiti je li dijete spremno za polazak u školu, treba li ga odgoditi za jednu godinu, te postoji li potreba da se djetetu prilagodi program bilo u osnovnoj ili srednjoj školi. Članak 65 (URL 4) ovog Zakona posvećen je učenicima s poteškoćama. Prema njemu učenici s poteškoćama su: učenici s teškoćama u razvoju, učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima, te učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima. Na temelju ovog Zakona i članka 65, donesen je Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. Pravilnikom (URL 5) se utvrđuju vrste teškoća na temelju kojih učenici s teškoćama ostvaruju pravo na prilagodbu školskog programa te pravo na adekvatnu pomoć pri školovanju. Budući da postoji mnogo različitih oblika poteškoća u razvoju kao i različiti stupnjevi poteškoća, isto tako postoji i mnogo načina na koje se školski program može prilagoditi pojedinom učeniku ili učenici ovisno o njegovim ili njezinim potrebama. Oblici prilagodbe koji se navode u spomenutom Pravilniku (URL 5) su: redoviti program uz individualizirane postupke, redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, posebni program uz

individualizirane postupke, posebni programi za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada uz individualizirane postupke.

Valja napomenuti kako se inkluzija odnosi na sve razine obrazovanja pa tako uključuje i visoko obrazovanje. Prema članku 86 Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (URL 6), pravo na upis na visoko učilište (sveučilište, veleučilište ili visoka škola) ima svaka osoba koja za to zadovolji uvjete. Definicija ove vrste automatski se odnosi i na osobe s poteškoćama. U trenutku kada se osoba s poteškoćama upiše na visoko učilište, javlja se potreba da se njemu ili njoj osiguraju uvjeti za uspješno sudjelovanje i kompletiranje odabranog programa. Prema Slonjšak (2014), uključivanje osoba s poteškoćama u visoko obrazovanje uključuje razumnu prilagodbu i kompenzacijske mjere koje se nikako ne smije poistovjetiti sa snižavanjem kriterija i popuštanjem spomenutim osobama. Kako bi se studentima s poteškoćama omogućilo da uspješno sudjeluju u radu s drugim studentima, Slonjšak (2014) navodi da potrebno pronaći načine koji će im to omogućiti, što će od profesora potencijalno zahtijevati i određenu količinu kreativnosti. Prema Meić (2014), Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom 2012. godine proveo je anketno ispitivanje u kojem su sudjelovale 93 ustanove za visoko obrazovanje na području Republike Hrvatske (uzorak uključuje sva sveučilišta s područja Republike Hrvatske), na temu položaja: osoba s poteškoćama na najvišoj razini obrazovanja, s ciljem da se prikaže slika tadašnjeg stanja u visokoobrazovnim ustanovama. Rezultati anketnog ispitivanja, kako Meić (2014) navodi, pokazali su da financijska sredstva za osiguranje prostorne pristupačnosti i edukaciju nastavnog i nenastavnog osoblja važan preduvjet inkluzije osoba s poteškoćama, potom se ističe problem manjka podrške od nadležnih državnih institucija, a pozdravlja se osnivanje Ureda za studente s invaliditetom pri hrvatskim sveučilištima kao i aktivnost različitih organizacija i udruga koje zagovaraju prava studenata s poteškoćama i aktivno sudjeluju u nastojanju da se ta ista prava ostvare. Na kraju, Meić (2014) ponovno naglašava važnost edukacije nastavnog i nenastavnog osoblja koje je zaposleno u ustanovama za visoko obrazovanje.

Kako bi se osiguralo ostvarenje prava studenata s poteškoćama na sudjelovanje u visokom obrazovanju, potrebna je prilagodba koja će ovisiti o vrsti poteškoće koju osoba nosi. U skladu s time, na primjer, sve zgrade Sveučilišta u Zadru, kako je navedeno na službenoj stranici Sveučilišta (URL 7), imaju adekvatne prilaze za studente s tjelesnim poteškoćama kao i koso-

podizne sklopive rampe, rampe za svladavanje razlika u visini, dizalo u kojem su tipke obilježene Brajlovim pismom. Studentima s poteškoćama na raspolaganju su također i elektroničko ručno povećalo, Brajična bilježnica, računala, iPadi, a potpora im se pruža i kroz studentsko savjetovalište te kroz kolegij Vršnjačke potpore(URL 9).

Kao što je to obično slučaj, brojevi su ono što zakone i propise i ono što se njima nastoji urediti i osigurati stavlja u zanimljivu perspektivu. Prema Izvješću o osobama s invaliditetom iz 2019. Godine(Benjak i sur, 2019) i podacima o obrazovanju koji se u njemu navode, od ukupnog broja osoba s poteškoćama (511 281), oko 66% nije završilo ili je završilo samo osnovnu školu, oko 25% završilo je srednju školu pa tako ima srednju stručnu spremu, oko 3% ima višu ili visoku stručnu spremu, a kod oko 6% slučajeva zabilježeno je specijalno obrazovanje.

Već je ranije spomenuto, ali potrebno je naglasiti još jednom, da iza ovih statističkih podataka stoje djeca, mladi i ljudi s poteškoćama, svaki sa svojom životnom pričom, ovaj put, u ulozi učenika odnosno studenata. Onog trenutka kad dijete s poteškoćama postane učenik, dakle postane dio nekog razreda, tada počinje obrazovna inkluzija u praksi. Koliko dobro ili loše će se ona provoditi više ne ovisi isključivo o zakonskoj regulativi, tu na scenu stupaju učitelji, nastavnici, asistenti, pedagozi i drugi odrasli ljudi sa svojim znanjem i sposobnostima.

Kad bi se ušlo u dubinsku analizu funkcioniranja obrazovne inkluzije u praksi, mogao bi se napisati, u najmanju ruku, još jedan diplomski rad. No potrebno je naglasiti sljedeće: da bi se ostvarilo ono što je zakonom propisano, potrebno je osigurati određene uvjete i organizirati sustav. Prema Igrić i sur. (2015), osim što škola koja teži biti inkluzivna mora biti prostorno pristupačna u smislu da se u njenom vanjskom i unutarnjem prostoru otkloni sve ono što bi učenicima moglo izazvati probleme u kretanju, ona svoj rad mora temeljiti na sustavu potpore koji je sveobuhvatan, pa tako svi materijalno-tehnički, kadrovsko-organizacijski, pedagoško-psihološki, didaktičko-metodički i socijalni uvjeti moraju biti zadovoljeni i spremni za trenutak kada se dijete s poteškoćama uključi u redovan razred. Također, Igrić i sur. (2015), naglašavaju važnost i obrazovnog programa odnosno kurikula i njegovih aspekata (ciljevi, sadržaj, metode, organizacija, procjena, kontekst, komunikacija i skrb), te potreba za njihovom fleksibilnošću. Ono što je najprije potrebno odabrati, prema Igrić i sur. (2015) su odgojno-obrazovne metode za praksu prema kojima će se uređivati rad s učenicima s poteškoćama, a to će omogućiti

istraživanja o učincima različitih metoda rada, o ulozi vršnjaka i utjecaju koju djeca s poteškoćama i ona bez njih imaju jedni na druge.

Prema istraživanju koje su SkočićMihić i sur. (2016) proveli na uzorku od 292 učitelja razredne i predmetne nastave u osnovnim školama, u dvije županije na području Republike Hrvatske, o mišljenju učitelja o vrijednosti obrazovne inkluzije, pokazalo se kako se učitelji slažu da ovakav tip obrazovanja pridonosi razvoju učenika bez poteškoća, te djelomično pridonosi razvoju učenika s poteškoćama, a pokazalo se i da su inkluziji skloniji učitelji niže životne dobi koji su se, za vrijeme studiranja, susreli s kolegijima koji tematiziraju obrazovnu inkluziju, te je ustanovljeno kako je kvalitetan studijski program bitan kao temelj za osposobljavanje učitelja za uspješan rad u inkluzivnoj školi.

Sve što je dosad navedeno ukazuje na to da se obrazovna inkluzija sastoji od mnogo sastavnica, a kvaliteta njezine provedbe ovisi o odnosu između njih. Slučajni promatrač mogao bi zaključiti kako se pod obrazovnom inkluzijom podrazumijeva samo odnos između učenika s teškoćama i njegovog ili njezinog učitelja/ice, no to je daleko od istine. Obrazovna inkluzija podrazumijeva suradnju državnih institucija, škola, udruga za promicanje prava osoba s poteškoćama, raznih stručnih suradnika, obrazovnog osoblja, roditelja i učenika, odnosno svih, manje ili više vidljivih osoba koje su na neki način uključene u obrazovanje djeteta s teškoćama. Uistinu, radi se o zahtjevnom sustavu s mnogo sastavnica i s nimalo jednostavnim zadatkom, ali s izuzetno plemenitim ciljem. Prisutnost poteškoće može navesti dijete da se osjeća samo, kao da nije dio zajednice kojoj bi trebalo pripadati pa nije li onda nastojanje da se njemu ili njoj dokaže suprotno, vrijedno svakog truda? Ljudski genij je do danas savladao ogroman broj problema koji su se u jednom trenutku činili nesavladivi odnosno, sve isprike blijeđe u trenutku kad se djetetu zatvore vrata škole zato što ono ne vidi, ne čuje ili ne može sjediti mirno. Čovjek je u stanju konstruirati i lansirati istraživačku sondu u svemir, letjeti ili ploviti s jednog kraja svijeta na drugi, dizajnirati uređaje koji omogućavaju komunikaciju bez obzira na udaljenost. Sve je to jednom bilo nezamislivo, a danas je uspješno ostvareno. Obrazovna inkluzija odnosno obrazovanje za sve zahtijeva mnogo i sa sobom nosi brojne izazove, ali cilj je itekako ostvariv ako se ima volje i znanja.

2.2 Prava osoba s poteškoćama

U prethodnom dijelu rada navedeno je nekoliko zakona kojima se definira tko su to osobe s poteškoćama, kako se definira što je to poteškoća, te je prikazano kako se zakonski nastoji odrediti obrazovanje osoba s poteškoćama. U ovom dijelu rada bit će riječi i o drugim pravima osoba s poteškoćama.

U svrhu promicanja i osiguravanja prava osoba s poteškoćama 2007. godine Republika Hrvatska ratificirala je UN-ovu Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom. Ovim dokumentom se, između ostalog, nastoji promovirati pravo osoba s poteškoćama na obrazovanje i zapošljavanje (URL 1).

Obrazovanje je temeljno pravo svakog čovjeka, pa tako i osobe s poteškoćama. Uz pravo na obrazovanje postoje i pravo na zapošljavanje, pravo na rad, pravo na financijsku stabilnost i samostalnost, pravo na slobodu kretanja, pravo na zdravstvenu skrb, pravo na sigurnost, pravo na sudjelovanje u svakodnevnom životu, pravo na obitelj, pravo na sreću i zadovoljstvo sobom i vlastitim životom. Svaki čovjek ima pravo na sve navedeno, ali nažalost postoje mnogi faktori koji osobi mogu uskratiti neko ili svako navedeno pravo. Ako osoba prekrši neki zakon, može se reći da je restrikcija prava, sukladna prekršaju, opravdana, no ako osoba nije prekršila ni jedan zakon, a nije u mogućnosti ispuniti neko svoje pravo samo zato što ima neki oblik poteškoće, valja se zamisliti nad navedenom situacijom. Većina ljudi nije svjesna koliko veliki problem, za nekoga tko se kreće u kolicima, može izazvati nepropisno parkirani automobil na nogostupu, niti je većina ljudi svjesna koliko problema peouzročesitna slova na pakiranjima proizvoda, odnosno nepostojanje brajlovih oznaka na istima. Promatraču se ovakvi problemi mogu doimati trivijalnim, ali činjenica je da oni mogu itekako utjecati na kvalitetu života pojedinca i na njegovo ili njezino psihičko stanje. Ako je vjerovati često ponavljanim popularnim izrekama, ljepota ljudskog roda leži u međusobnim razlikama njegovih pripadnika. Slijedeći takav način razmišljanja, može se zaključiti kako razlike sa sobom nose i drugačije sposobnosti, afinitete prema drugačijim područjima i pojavama, pa, ako se poštuju takve razlike, nije li logično da se poštuju i one koje proizlaze iz poteškoća? Ako je osobi koja se kreće uz pomoć kolica potreban širok nogostup, bez nepropisno parkiranih automobila, ne bi li bilo logično i humano da se takva potreba i pravo na neometano kretanje poštuje? Iskazati poštovanje prema čovjeku ponekad

jedoista toliko jednostavno, parkirati propisno jer se ne zna kome i kako to može pomoći ili odmoći.

Kako postoje pojave i problemi koji mogu utjecati na svakodnevicu pojedinca, tako postoje i oni koji direktno utječu na njegovu ili njezinu egzistenciju i kvalitetu života. Pritom se misli na mogućnost zapošljavanja. Oblik i stupanj poteškoće znatno mogu utjecati na pojedinčevu radnu sposobnost. U slučaju slabijeg oštećenja odnosno nižeg stupnja poteškoće osoba je sposobna za rad i moguće je da će za uspješno obavljanje posla biti potrebna određena prilagodba prostora, intenziteta rada ili osnovnih sredstava za rad. Ako se radi o teškom oštećenju odnosno visokom stupnju poteškoće, osoba može biti nesposobna za rad. Budući da se radna sposobnost direktno vezuje na sposobnost za privređivanje sredstava kako za sebe tako i za one koji su pojedincu najbliži, jasno je vidljivo kako prisutnost poteškoće u tom smislu može utjecati na život pojedinca.

Prema Izvješću o aktivnostima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba s invaliditetom u razdoblju od 1. siječnja do 31. ožujka 2021. godine koje je izdao Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), od ukupno 34 282 osobe koje su zaposlene posredovanjem HZZ-a u navedenom periodu 477 zaposlenih su osobe s poteškoćama, od toga 398 osoba ima završeno srednjoškolsko obrazovanje, a 42 je visokoobrazovanih. Upravo kako bi se zaštitilo i promoviralo pravo na rad osoba s poteškoćama doneseni su Zakon o Hrvatskom registru osoba s invaliditetom (URL 2) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (URL 3). Ovi zakoni služe za prikupljanje podataka o osobama s poteškoćama i promicanju njihovog prava na rad. Poslodavcima se garantiraju određene povlastice pri zapošljavanju osoba s poteškoćama te se uređuje rad osoba s poteškoćama. Kad se radi o promicanju i zaštiti prava osoba s poteškoćama, svakako je potrebno spomenuti i brojne udruge i saveze kao što su: Savez slijepih i slabovidnih, CIP IDEM, Korak i brojne druge koje svojim radom nastoje pomoći u promociji, ostvarenju i zaštiti prava osoba s poteškoćama.

Dobro poznata i uvriježena izreka kaže da je svatko od nas kovač svoje vlastite sreće. Značenje ove izreke ovisi o tome kako pojedinac doživljava sreću i što mu ona predstavlja. Netko sreću pronalazi u radu, netko u novcu, netko u stvaranju, netko u zdravlju, netko u obitelji i tako dalje, nema ispravne ili pogrešne definicije. No valja osvijestiti činjenicu da na svijetu postoje pojedinci koji sreću pronalaze u prijateljima i bližnjima koji su voljni s njima ili umjesto njih

obaviti kupnju jer sami ne mogu, u beskrajno strpljivim terapeutima, ljubaznom medicinskom osoblju, vozačima koji svojim automobilima ne onemogućavaju kretanje osobama koje se kreću uz pomoć kolica, osobama koje ne zure i ne upiru prstom. Takvih ljudi nije malo, ali ponekad nisu uočljivi na prvi pogled. Ti ljudi k svojoj sreći koračaju putem na kojem im ponekad treba potpora i pomoć kako ljudi tako i različitih pomagala, što nikako ne znači da oni sami nisu njezini gospodari (kovači). Trebati pomoć i biti bespomoćan nikako nije isto, a humanost je ključ za razumijevanje te razlike. Ako bogatstvo ljudskog roda doista jest u njegovoj raznolikosti, nije li logičan zaključak da i osobe s poteškoćama pridonose tom bogatstvu? Ako našem znanju mnogo pridonosi učenje jednih o drugima, nisu li lekcije koje osobe s poteškoćama mogu pružiti svijetu vrijedne jednako koliko i sve druge? Kolektivna sreća i blagostanje ne mogu biti postignuti ako netko pati ili ako ga se izolira i zanemaruje. Slijedeći takav način razmišljanja, pojedinac može zaključiti kako osobe s poteškoćama imaju mjesto u društvu i njihova iskustva, znanja i sposobnosti mogu pomoći pri konstruiranju otvorenijeg, plemenitijeg i čovječnijeg društva, inkluzivnog društva za sve.

3. SLIJEPE I SLABOVIDNE OSOBE U DRUŠTVENOM I OBRAZOVNOM KONTEKSTU

Dosad u ovom radu objašnjeni su pojmovi invaliditet, osoba s poteškoćama, obrazovna inkluzija, te je ukratko opisan razvoj obrazovne inkluzije i zakonska regulativa kojom se nastoji osigurati njezin daljnji razvoj. Budući da je najvažniji dio ovog rada obrazovni proces jedne slijepe osobe, u ovom dijelu najprije će se obrazložiti definicija sljepoće i slabovidnosti, a zatim prikazati razvoj obrazovne inkluzije slijepih i slabovidnih osoba.

Za početak potrebno je reći da je vid najdominantnije ljudsko osjetilo. Tek rođeno dijete najprije vidom uspostavlja kontakt sa svijetom oko sebe, okicama slijedi pokrete i lica onih koji su mu najbliži, počinje reagirati na predmete u svojoj blizini, raspoznavati oblike i boje. Kasnije u životu vid služi za uspostavljanje i održavanje socijalnih interakcija s drugim ljudima, snalaženje u prostoru, usvajanje raznih sadržaja bilo iz knjiga čitanjem ili gledanjem televizije i različitih internetskih sadržaja. Vid je osjetilo koje čovjeku omogućuje da raspozna boje i znakove, ali i svoje bližnje, obitelj i prijatelje, da prepozna osjećaje na njihovim licima, da se neometano i slobodno kreće, da uživa u ljepotama prirode, svitanjima i zalascima sunca, plavetnilu mora, razigranosti boja listopadnih šuma u jeseni. Poznato je kako čovjek mnogo nauči promatranjem i čitanjem, a za obje aktivnosti vid je itekako važan. Stoga, uzme li se u obzir koliko važnu ulogu osjetilo vida zauzima u razvoju i svakodnevnom životu čovjeka, nije teško zaključiti kako oštećenje ili gubitak ovog osjetila može utjecati na kvalitet njegovog ili njezinog života.

Prema podacima iz World Report on Vision, koji je 2019. godine izdala Svjetska zdravstvena organizacija (World Health Organization, WHO), na svijetu je 2,2 milijarde ljudi koji žive s oštećenjem vida ili su slijepi. U istom tekstu (WHO, 2021) sljepoća se definira kao vidna oštrina manja od 3/60 ili gubitak vidnog polja do 10 stupnjeva, slabovidnost se definira kao vidna oštrina manja od 6/18, ali jednaka ili veća od 3/60 uz suženo vidno polje oko fiksacijske točke na 20 stupnjeva ili manje na oku koje je bolje, odnosno manje oštećeno, uz korekciju. Uz razne nezgode i nesreće, neka od stanja odnosno bolesti koje WHO (2021) navodi, a mogu dovesti do oštećenja ili gubitka vida su: propadanje očne makule, mrena (zamućenje vida), dijabetička retinopatija, glaukom (očni tlak) i druga stanja ili bolesti koja se često pojavljuju u podmakloj životnoj dobi. Nažalost, to nije pravilo, što znači da nitko na svijetu nije potpuno

zaštićen od oštećenja ili gubitka vida. Potrebno je napomenuti kako se slijepe osobe ne mogu koristiti osjetilom vida kako bi percipirale okolinu, dok se slabovidne osobe mogu osloniti na osjet vida koji im je preostao.

Valja ukazati na sljedeće: oštećenje ili gubitak bilo kojeg osjetila velika je trauma i čovjeka stavlja u nezavidnu poziciju. Ranije u tekstu je spomenuto, ali potrebno je naglasiti još jednom, kako svako oštećenje ili gubitak osjetila od pojedinca zahtijeva prilagodbu, modificiranje obrazaca ponašanja te formiranje i usvajanje novih navika, a sve navedeno je određeno stupnjem oštećenja. Budući da ljudska bića veliki broj informacija iz svoje okoline primaju i interpretiraju vidom, oštećenje ili gubitak ovog osjetila posebno je težak. Može se reći kako većina ljudi ne razmišlja o tome, a vjerojatno ne može ni zamisliti da njihove svakodnevne aktivnosti kao što su odlaženje na posao, obavljanje kupnje, kuhanje, odijevanje, šminkanje, brijanje, čitanje, pisanje i slično nekim ljudima predstavljaju veliki problem. Naravno, ljudska vrsta je otporna i posjeduje sposobnost prilagodbe svakakvim situacijama pa su tako do danas razvijena brojna tiflotehničkopomagala i uspostavljeni razni sustavi kojima je namjena da pomognu i olakšaju svakodnevni život slabovidnim i slijepim osobama. Pomagala koja su namijenjena slabovidnim osobama su kontaktne leće, naočale, razna povećala (klasična i električna). Računala i pametni telefoni dozvoljavaju manipulaciju i prilagodbu svojih značajki pojedinačnim potrebama slabovidne osobe (boja i veličina slova, veličina i oblik pokazivača, kontrasti pozadine i tako dalje). Postoji i mogućnost da sam uređaj čita ono što se nalazi na ekranu, kao i brojne aplikacije koje se mogu instalirati na pametni telefon pa ga, na primjer, aplikacija pretvori u povećalo ili aplikacije koje se kontroliraju glasovnim zapovijedima. Slabovidne osobe ova pomagala mogu koristiti upravo zato što im je određeni postotak vida preostao, a koje pomagalo će im najviše odgovarati ovisi o stupnju oštećenja vida odnosno preostalom postotku.

Najčešći simbol koji se vezuje uz sljepoću je bijeli štap. Osim njegove simboličke vrijednosti, bijeli štap se koristi kao pomagalo pri kretanju, najčešće je napravljen od aluminija, može biti laserski, svijetleći, imati kotačiće, biti sklopiv ili jednodijelni, a koristi se tako da osoba klizećim pokretom štapa ispituje prostor ispred sebe i njime dodiruje moguće prepreke. Kretanje u otvorenom i zatvorenom prostoru jedan je od najvećih izazova za slijepu osobu. Kako bi im se ono olakšalo, mogu im pomoći videći vodiči tako da se slijepa osoba uhvati za njihov

lakat, a vodič je vodi hodajući pola koraka ispred nje ili njega. Također, u pomoć slijepoj osobi može priskočiti posebno obučeni pas vodič. Postoje i tečajevi čija je svrha da slijepu osobu osposobe za samostalno kretanje. Kad se radi o čitanju, slijepa osoba u toj vrijednoj aktivnosti mogu sudjelovati koristeći audio knjige ili druge zvučne zapise, ovisno o njihovom interesu. Kako bi se slijepim osobama omogućilo čitanje, Louis Braille je osmislio sustav pisanja i čitanja u kojem su slova, brojevi i rečenični znakovi predstavljeni točkicama. Točkica je 6, a ovisno o simbolu one mogu biti udubljene ili ispupčene na papiru s kojeg osoba čita dodiranjem prsta s lijeve na desnu stranu. Čitajući knjige na brajici, kako se popularno naziva Brailleovo pismo u Hrvatskoj, slijepa osoba može iskusiti sve one čari čitanja koje ljubitelji knjiga, uz samu temu i radnju, često ističu kao najvrjedniji dio iskustva, a to su miris knjige, dodir papira, zvuk okretanja listova i slično. Postojanje audio knjiga i knjiga na brajici podiže pitanje njihove dostupnosti onima kojima su potrebne i onima koji ih žele. Nažalost, sve knjižnice nisu isto opremljene niti su jednako dostupne slijepim i slabovidnim osobama. Ovo često ovisi o mjestu stanovanja tako da je vjerojatnije da će slijepa ili slabovidna osoba lakše ispuniti svoje čitalačke potrebe u većoj sredini, kao što je neki veći grad, nego u manjoj sredini kao što je na primjer, neki od otoka.

Iako možda i nije toliko bitna za temu ovog rada, ali svakako vrijedna spomena je činjenica da postoje kompanije koje na svoje proizvode stavljaju oznake na brajici kako bi se slijepim i slabovidnim osobama olakšao, za mnoge trivijalan zadatak, primjerice kupnja šampona.

Neupitno je i opće poznato da su vid i aktivnost gledanja bitan dio svakodnevnog ljudskog života. Ovoj tvrdnji svjedoči i činjenica da se cijele industrije temelje na tome da ono što vidimo bude što ljepše i primamljivije. U skladu s time, proizvode se i prodaju proizvodi koji bi trebali pripomoći da sepostigne maksimalna privlačnost kako samih ljudi tako i svega ostalog. No što ako osoba ne vidi? Potreba za predstavljanjem sebe u najboljem mogućem svijetlu ista je kod svih ljudi, nažalost, nekima lakše ostvariva nego drugima. Ovo je samo jedan od aspekata svakodnevnog života na koji oštećenje ili gubitak vida utječe i nažalost nije jedini. Sve aktivnosti i radnje, od onih „malih“ svakodnevnih pa do onih „velikih“, mijenjaju se oštećenjem ili gubitkom vida. Ako se osoba sa sljepoćom ili oštećenim vidom nosi cijeli svoj život, on ili ona od svoje najranije dobi stvara navike i prilagođava se svakodnevnim situacijama u skladu sa

svojim mogućnostima. Ako do oštećenja vida ili sljepoće dođe kasnije u životu, osoba tada mora učiti kako se prilagoditi novonastaloj situaciji. Može se raspravljati o tome kome i u kojoj situaciji je „lakše“, ali činjenica da nastaje i postoji potreba za prilagodbom ostaje. Ne radi se samo o prilagođavanju na situaciju osobe kojoj je vid oštećen ili izgubljen, već i o prilagodbi onih koji su osobi najbliži, članovima uže i šire obitelji, prijateljima, poznanicima, učiteljima, profesorima. Dakle, nastaje i postoji potreba za prilagodbom čitavog ljudskog društva na potrebe onih kojima je spletom okolnosti uskraćen ili oštećen osjet vida. Obrazovni proces ovdje nije iznimka. Upravo je obrazovanje slijepih i slabovidnih osoba središnja tema sljedećeg dijela ovog diplomskog rada.

3.1 Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba

Ovaj dio diplomskog rada posvećen je obrazovanju slijepih i slabovidnih osoba kao i njihovom položaju u obrazovnom sustavu. Najprije će se prikazati razvoj obrazovanja slijepih i slabovidnih u svijetu, a zatim i razvoj istog na području Republike Hrvatske, te će se prikazati nekoliko iskustava slijepih i slabovidnih ljudi u obrazovnom sustavu.

Za početak ukratko će se prikazati povijesni razvoj obrazovanja slijepih i slabovidnih osoba u svijetu. Prema Nordstromu(1986) obrazovanje slijepih i slabovidnih može se podijeliti na tri epohe koje su okarakterizirane stavom društva prema njima. To su: 1.) doba ravnodušnosti i izdvajanja, 2.) doba sažaljenja i humanosti i 3.) doba samodostatnosti i integracije. Uantičkom dobu, kako navodi Nordstrom (1986), „nesavršenu“ novorođenčad znalo se ostavljati na milost i nemilost prirodnim silama, a stoljeća koja su uslijedilapostupno su donosila promjene prema osobama s poteškoćama, pa tako i prema slijepim i slabovidnim,otvarali su se hospiciji i institucije za njihovo zbrinjavanje, a postoje i spisi koji upućuju na to da su postojali pokušaji obrazovanja osoba s poteškoćama. Tijekom devetnaestog stoljeća, nakon što je Louis Braille predstavio svoj sustav izbočenih točkica koji slijepim osobama omogućuje čitanje, diljem Europe i Sjedinjenih Američkih Država otvaraju se škole za obrazovanje slijepih i slabovidnih.Nordstrom (1986) navodi sljedeće primjere; godine 1868.u Škotskoj je, po prvi put, slijepo dijete uključeno u redovnu osnovnu školu, 1900. godine, u Chicagu (SAD) po prvi put, unutar redovne osnovne škole, osnovan je poseban razred za slijepe učenike, 1909. godine, u Clevelandu (SAD), po prvi put, slijepa djeca su uključena u redovan razred s vršnjacima koji

vide, a vrijeme koje je slijedilo donosilo je nastavak otvaranja škola za slijepu i slabovidnu, te zakone kojima su se nastojala osigurati i zaštititi njihova prava.

Kako je vrijeme prolazilo mijenjali su se stavovi društva prema slijepim i slabovidnim osobama, prepoznata je potreba i vrijednost njihovog obrazovanja. Postupno je došlo do njihovog uključivanja u redovne škole i redovne razrede. Napredak tehnologije omogućio je dizajniranje i stvaranje pomagala koji imaju svoju primjenu kako pri obrazovanju slijepih i slabovidnih tako i u njihovom svakodnevnom životu, takozvana tiflotehnička pomagala. Sukladno ovome što je navedeno, u današnje vrijeme mogu se pronaći slučajevi kao što je onaj opisan u studiji slučaja koju su provele George i Duquette. Naime autorice su u svom radu prikazale slučaj slabovidnog, jedanaestogodišnjeg dječaka Erica koji je pohađao redovnu osnovnu školu u ruralnom dijelu Ontarija u Kanadi. Cilj ove studije je bio da se utvrde Ericova psiho-socijalna iskustva i doživljaji samog sebe među vršnjacima koji nemaju oštećen vid (George i Duquette, 2006). Kako bi se Ericu osiguralo uspješno sudjelovanje u nastavnom procesu, George i Duquette (2006) navode kako je dječak na korištenje dobio računalo sa softverom koji čita sadržaj na ekranu, osigurani su mu tekstovi povećanog fonta slova, smješten je u klupu koja je najviše odgovarala njegovim potrebama, te je njegov napredak sustavno praćen. Rezultati istraživanja su pokazali kako Eric samog sebe smatra uspješnim i dobro prihvaćenim dječakom, bez obzira na oštećenje vida, Eric se bavi sportom u školi i izvan nje, akademski je uspješan, te smatra kako njegova prisutnost ima pozitivan učinak na druge učenike i učitelje (George, Duquette, 2006). Kombinacija sporta, prijatelja te suradnje između Ericovih roditelja i njegovih učitelja dovela je do zaista uspješnog primjera inkluzije slabovidnog djeteta u redovan razred (George, Duquette, 2006).

U susjednoj nam državi Sloveniji, djeca s poteškoćama se u redovne razrede uključuju od 1996. godine, što uključuje i slijepu i slabovidnu djecu (Marin, 2020). U svom radu autorica prikazuje deskriptivnu studiju slučaja koja je za cilj imala opisati proces uključivanja izrazito slabovidnog djeteta u redovan razred u jednoj slovenskoj osnovnoj školi. Prilikom prikupljanja podataka autorica se koristila metodom promatranja i metodom analize dokumenata kao što su individualizirani nastavni plan, izvješća o napretku i svjedodžbe (Marin, 2020). Plan za uključivanja djeteta s jako oštećenim vidom podrazumijevao je sljedeće korake: osnivanje stručnog tima za praćenje razvoja učenice i imenovanje njegovih članova, edukaciju za učitelje,

samo-edukaciju za sve one koji će raditi s učenicom, planiranje suradnje nastavnog osoblja s asistentima, stvaranje individualiziranog nastavnog plana i programa, planiranje i prilagođavanje metoda nastave, nabava i priprema neophodnih nastavnih pomagala, prilagođavanje školskog prostora, suradnja s roditeljima te pripremanje učenika na to da im stiže djevojčica oštećena vida (Marin, 2020). Također je potrebno spomenuti kako je učenica surađivala s asistentom čija zadaća je bila pomoći joj u razvoju motoričkih sposobnosti, te sudjelovanju u igri s ostalim učenicima kao i s asistentom koji joj je pomagao pri upoznavanju i korištenju opreme i programa koji su namijenjeni upravo njoj, a zadaća im je da joj maksimalno pomognu u obrazovanju, ali i u svakodnevnom životu (Marin, 2020). Pokazalo se kako je kombinacija spomenutih koraka i suradnja između škole, asistenata, roditelja i same učenice dovela do uspješnog razvojadjevojčice kako u akademskom tako i u socijalnom smislu (Marin, 2020).

Zanimljiv primjer kako tehnologija može pomoći pri obrazovanju i razvoju kompetencija slijepih osoba prikazana je u radu Kappermana i sur. (2018) u kojem su se autori koncentrirali na učenje i usvajanje stranih jezika kod slijepih učenika uz pomoć softvera JAWS (Job Access WithSpeech) odnosno čitača sadržaja na ekranui displeja na Brailleovom pismu. Kombiniranjem ova dva alata, slijepim učenicima je omogućeno da uče kako pisati i čitati strani jezik, a ne samo kako ga govoriti, što znači da im se omogućuje učenje čitanjem, pisanjem, slušanjem i govorenjem (Kapperman i sur, 2018). Na primjer, JAWS program dizajniran je da prepozna osam stranih jezika te, kad je ispravno postavljen na računalu, korisniku može čitati ili prevoditi sadržaje na ekranu (posebno dizajnirane materijale ili već postojeće internetske stranice), a kad korisnik priključi displej na Brailleovom pismu, program na njemu prikaže tekst tako da ga slijepa osoba može samostalno pročitati bez pomoći programa, učitelja ili nekog drugog asistenta (Kapperman i sur, 2018). Zaključak autora je da je ovo itekako vrijedan alat koji slijepim učenicima omogućuje da uče strani jezik samostalno, odnosno uz jednaku količinu pomoći i podrške kao i svi ostali učenici, alat se može koristiti na svim razinama obrazovanja, a budući da razvija sve četiri jezične kompetencije (čitanje, pisanje, govorenje i slušanje) slijepoj osobi se omogućuje da, ako to želi, odabere karijeru s područja stranih jezika (Kapperman i sur, 2018).

Iz svega što je dosad navedeno razvidno je kako postoji nekoliko preduvjeta koje je potrebno osigurati prije nego što se slijepo ili slabovidno dijete uključi u redovan razred. U prvom redu škola, odnosno školsko osoblje, mora biti dobro upoznata sa situacijom djeteta,

njegovim ili njezinim potrebama što zahtijeva komunikaciju kako s roditeljima tako i sa samim djetetom. Nakon toga nužno je utvrditi koji je najbolji način da se djetetu omogući maksimalno uspješno sudjelovanje u svakodnevnom obrazovanju, što podrazumijeva osiguranje prikladnih materijala, ovisno o djetetovim potrebama, te pomagala kao što su tablet, električno ili obično povećalo ili računalo s odgovarajućim programima. Potrebno je pronaći i asistenta koji će djetetu pomoći pri korištenju navedenih pomagala. Djetetovo akademsko napredovanje svakako treba pratiti i poticati, ali u isto vrijeme važno je pratiti i djetetov emocionalni razvoj. Dječak Eric se u svojoj školskoj zajednici osjećao prihvaćeno i motivirano, čemu je svakako pridonijela suradnja njega, njegovih roditelja i učitelja. Djevojčica spomenuta u drugom istraživanju također je pozitivan primjer inkluzije, pa njezin slučaj može poslužiti kao motivacija i inspiracija svima onima koji se nalaze u sličnoj ili istoj situaciji. Nažalost, iako su navedeni slučajevi i više nego pozitivni primjeri inkluzije u praksi koja doista funkcionira, takvi slučajevi nisu pravilo. Oštećen ili izgubljen vid nažalost može stvoriti prepreku između kako čovjeka tako i djeteta i ostatka zajednice i svijeta, pogotovo u onim najnježnijim i najosjetljivijim godinama kad čovjek od djeteta postaje adolescent. To je životno doba kad se grade osnove na kojima počiva sve ono što čovjek može biti u budućnosti, a ako se to nježno biće mora nositi s nekim oblikom oštećenja ili nekom poteškoćom, nemoguće je očekivati da to na nju ili njega neće utjecati.

Upravo se ovom temom bavi istraživanje provedeno 2018. godine na području grada Bahir Dar u Etiopiji. Anketno ispitivanje provedeno je na ukupno 60 slijepih adolescenata između 13 i 19 godina koji su pohađali škole na području grada Bahir Dar, a cilj istraživanja bio je ispitati razinu otpornosti kod tih istih učenika (Zegeye, 2019). Pod pojmom otpornost misli se na sposobnost adolescenta da, usprkos sljepoći, uspješno sudjeluje u obrazovnom procesu i hrabro korača prema budućnosti (Zegeye, 2019.). Rezultati provedenog anketnog ispitivanja pokazali su da razina otpornosti ovisi o spolu, te o trenutku oštećenja ili gubitka vida (što je ranije vid oštećen ili izgubljen, adolescent je otporniji), pokazalo se i da slijepi adolescenti trebaju višu razinu otpornosti kako bi se nosili s izazovima koje pred njih stavlja obrazovni sustav od adolescenata koji nemaju oštećen vid, također se pokazalo da mjesto stanovanja utječe na visinu razine otpornosti u smislu da adolescenti koji žive u nerazvijenijim područjima imaju višu razinu otpornosti od onih koji žive u razvijenijim sredinama (Zegeye, 2019).

Zanimljiva studija slučaja koja je 2018. godine napravljena na Sveučilištu u Gondaru, u istoimenom gradu u Etiopiji, može poslužiti kao uvid u obrazovanje slijepih na najvišoj razini. Prema ovoj studiji slučaja stotine studenata studira na spomenutom Sveučilištui od ukupnog broja studenata 5 je slijepih, a od tih 5, troje se odlučilo na sudjelovanje u ovom istraživanju (Abera, Negassa, 2019). Kako bi prikupili podatke za svoju studiju slučaja, autori su dizajnirali polustrukturirani intervju čija pitanja su se odnosila na sljedeće: kako slijepi studenti doživljavaju sami sebe, koliko dobro poznaju svoja prava i zakonsku regulativu koja ih uređuje, kako slijepi studenti komuniciraju s drugima na sveučilištu (kolegama, profesorima i ostalima), preuzimaju li slijepi studenti inicijativu kad se radi o njihovoj vlastitoj inkluziji u obrazovni proces, te kako se slijepi studenti zalažu za sebe pred izazovima koje pred njih stavlja obrazovni program sveučilišta (Abera, Negassa, 2019). Rezultati su pokazali sljedeće: troje slijepih studenata koji su sudjelovali u ovom istraživanju svjesni su sebe i svog oštećenja, no to oštećenje doživljavaju kao dio sebe i kao izazov, dakle ne kao jedinu osobinu koja ih određuje (Abera, Negassa, 2019). Kad se radi o poznavanju vlastitih prava i zakonske regulative koja ih uređuje, pokazalo se da ispitanici o tome znaju jako malo, gotovo ništa, što predstavlja problem jer im time prava mogu biti uskraćena (Abera, Negassa, 2019). Komunikacija s kolegama studentima je i više nego zadovoljavajuća, svi ispitanici su se složili kako nemaju problema u komuniciranju ili traženju pomoći od kolega, ali naglašavaju kako je komunikacija s profesorima i ostalim osobljem na sveučilištu daleko od zadovoljavajuće (Abera, Negassa, 2019). Nadalje kad su upitani o preuzimanju odgovornosti za vlastitu inkluziju i inkluziju drugih studenata s poteškoćama, pokazalo se da ispitanici nemaju osobine vođe u svom karakteru i nisu skloni zauzimanju za sebe i svoja prava (Abera, Negassa, 2019). Na kraju svi ispitanici su se složili da se susreću s izazovima poput nepristupačne učionice, negativnim stavovima profesora prema njima, ali naglašavaju pri tom da oni sami nisu spremni zauzeti se za sebe same već za ove probleme krive profesore, te neurednu i nesređenu politiku Sveučilišta (Abera, Negassa, 2019).

Obrazovna inkluzija odnosno uključivanje nije koncept koji je vezan za jednu određenu razinu obrazovanja niti je vremenski ograničena. Iz spomenutih istraživanja vidljivo je da se inkluzija događa na svim obrazovnim razinama, da zahtijeva određenu pripremu i suradnju između svih koji u njoj sudjeluju. Mnogo je načina na koji se može provesti, a oni će ovisiti o obliku poteškoće i stupnju oštećenja. Ono što se treba naglasiti kao važno je suradnja između onih koji su uključeni u proces inkluzije, a to su osoblje škole, roditelji, sam učenik ili učenica,

ostali učenici, te asistent ili asistenti koji mogu biti dodijeljeni djetetu. Djetetov razvoj i napredak potrebno je pratiti vodeći računa da akademski razvoj nije jedini i najvažniji. Također, potrebno je naglasiti da svako životno doba, pa tako i svaka razina obrazovanja, nosi nove zahtjeve i izazove, a to što osoba sazrijeva ne znači da prestaje trebati potporu. Na primjer: slijepo ili slabovidno dijete u osnovnoj školi započinje svoj obrazovni put, uči sve ono što uče i ostali učenici, a uz to uči i kako se nositi sa svojom poteškoćom, kako funkcionirati u školskom okruženju, te kako koristiti pomagala koja su na raspolaganju uz potporu asistenata, učitelja, nastavnika, roditelja i drugih. U trenutku upisa u srednju školu, to isto dijete ima razvijene kompetencije koje, njemu ili njoj, omogućuju sudjelovanje u obrazovanju, ali to ne znači da se njega ili nju treba ostaviti bez potpore. Isto vrijedi i za najvišu razinu obrazovanja. Dok god spomenuto dijete ima volje, želje i potrebe za sudjelovanjem u obrazovnom sustavu, sustav ima obavezu to im i omogućiti, bez opravdanja i isprika, uz svu moguću pomoć i potporu.

Kad se radi o obrazovanju slijepih i slabovidnih na području Republike Hrvatske, može se reći kako je važnu ulogu u razvoju istog imao prvi hrvatski tiflopedagog i humanist Vinko Bek. Prema podacima koji su dostupni na stranici Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek (URL 10), upravo je na njegovu inicijativu 1895. godine osnovan Zemaljski zavod za obrazovanje slijepice djece, prvi takve vrste na području jugoistočne Europe, a kasnije, u sljedećih 15 godina, i Zavod za odrasle slijepce (preimenovan u Dom slijepih radnika), te Dom slijepih djevojaka. U razdoblju od početka Prvog svjetskog rata do sredine 20. stoljeća Zavod se nekoliko puta selio iz Zagreba i tamo se vraćao, da bi se 1949. godine tamo smjestio za stalno (URL 10). Svemu ovome je pridonijelo i osnivanje Saveza slijepih 1946. godine koji se snažno zalagao za povratak Zavoda na područje Hrvatske (URL 10). 1967. godine na Zavodu se počinje primjenjivati prvi nastavni plan i program u potpunosti prilagođen slijepoj i slabovidnoj djeci, a s vremenom se dodaje i srednjoškolski program (URL 10). Na tim temeljima Centar se gradio i razvijao i danas svojim štićenicima nudi predškolsko glazbeno obrazovanje, osnovnoškolsko obrazovanje i srednjoškolsko obrazovanje. Predškolsko glazbeno obrazovanje (URL 11) uključuje upoznavanje osnova glazbe i glazbala kroz igru, na temelju čega se razvija kreativnost, mašta i glazbeni potencijal djeteta. Osnovnoškolski obrazovni program (URL 12) može biti redovan ili poseban uz individualizirane postupke i prilagodbu sadržaja. U sklopu srednjoškolskog obrazovanja (URL 12), Centar nudi tri obrazovna programa: obrazovni program za poslovnog tajnika, telefonskog operatera te administratora. Uza sve navedeno, Centar nudi i

programe za usvajanje kompetencija za snalaženje u svakodnevnom životu te programe psihosocijalne rehabilitacije koji mogu biti individualni ili grupni. Treba naglasiti da Centar surađuje s brojnim drugim institucijama te poslodavcima kako bi svojim štićenicima maksimalno pomogao u savladavanju izazova svakodnevnog života (URL 12).

Može se reći kako postoje određene prednosti pri obrazovanju slijepa i slabovidne djece u institucijama poput Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek. Najočitiya prednost leži u tome što je obrazovni program potpuno prilagođen potrebama slijepa i slabovidne djece. Također, prilagođen im je i prostor, te im na raspolaganju stoje sva tiflehnička pomagala koja Centar posjeduje. Još nešto što je itekako potrebno napomenuti, činjenica je da institucije poput spomenutog Centra pod svojim krovovima okupljaju djecu odnosno ljude sa sličnim poteškoćama i potrebama. Ali što učiniti ako obrazovna institucija poput Centra Vinko Bek nije dostupna slijepom ili slabovidnom djetetu? Svako dijete ima pravo na obrazovanje bez obzira na poteškoću koju ona ili on nosi i škola to pravo mora osigurati.

Prema Jacobsu (URL 13), uključivanje slijepog ili slabovidnog djeteta u redovan razred nosi određeni izazov sa sobom od samog početka opismenjavanja. Naime slijepo dijete će se služiti drugačijim pismom za pisanje i čitanje od ostalih učenika, a ako učitelj sam ne poznaje Brailleovo pismo neće biti u stanju ni podučiti ni pomoći, a ni pratiti učenikov napredak. Isti problem se javlja u nastavi predmeta kao što su matematika ili kemija (Jacobs, URL 13). Također, slijepi i slabovidni učenici mogu se susresti s poteškoćama u kretanju kroz prostor škole, ali i s nerazumijevanjem i osjećajem izoliranosti što može biti pogubno za njihov psihosocijalni razvoj (Jacobs, URL 13). Svaki od navedenih problema moguće je riješiti kvalitetnom pripremom, osiguravanjem asistenta za učenika, suradnjom s organizacijama koje nude podršku učiteljima koji su odgovorni za obrazovanje svakog učenika pa tako i onog s poteškoćama, suradnjom s djetetovim roditeljima kao i sa samim djetetom (Jacobs, URL 13).

Obrazovni proces, sam po sebi, kompleksan je i izazovan za svakog tko u njemu sudjeluje, kako za osobe zdravog vida tako i za one oštećenog vida. Neupitno je da oštećen vid, neovisno o stupnju oštećenja, dodatno komplicira i otežava taj ionako, zahtjevan proces. Istina je da u jednom trenutku obrazovanje postaje vlastiti izbor, a ne obaveza koja je zakonom propisana. Ova činjenica nikako nije opravdanje za neuvažavanje potreba koje student ili studentica oštećenog vida ima za prilagođavanje nastavnog plana i programa. Potrebno je napomenuti

kako ta potreba ne uključuje smanjenje radnog opterećenja već prilagodbu izvođenja nastave. Potrebno je osvijestiti i činjenicu da izazovi za slijepe i slabovidne ljude ne staju samo u svijetu obrazovanja nego se prelijevaju i na ostale aspekte života. Nažalost, svijet u kojem živimo, u većini slučajeva, nije prilagođen osobama koje odstupaju od uobičajenog, no postoje i svijetli primjeri da se i one „neuobičajene“ uključi u sasvim uobičajene aktivnosti. Upravo je ovo misao vodilja koja stoji iza organiziranja taktilnih izložbi za slijepe i slabovidne, digitalizacije građe u knjižnicama diljem Republike Hrvatske, opremanja čitaonica s tiflotehničkim pomagalicama, obilježavanja proizvoda s Brailleovim pismom i tako dalje u tom duhu. Svaki član društva je vrijedan na svoj način, a usvajanje ove tvrdnje mogao bi biti prvi korak prema stvaranju tolerantnijeg i milosrdnijeg društva.

4. METODOLOGIJA RADA

U radu su do sada objašnjeni pojmovi invaliditet, osoba s invaliditetom/poteškoćama te obrazovna inkluzija, ukratko je prikazan razvoj obrazovanja osoba s poteškoćama, prikazana je zakonska regulativa kojom se ono nastoji urediti, objašnjeno je i tko su slijepi i slabovidni ljudi, ukratko je prikazan povijesni razvoj njihovog obrazovanja kako u svijetu tako i u Republici Hrvatskoj i na samom kraju izdvojeno je nekoliko primjera funkcioniranja obrazovne inkluzije slijepih i slabovidnih u praksi. Ono što slijedi je prikaz istraživanja koje je provedeno u sklopu izrade ovog diplomskog rada.

4.1 Predmet istraživanja

Fokus istraživanja provedenog u sklopu ovog diplomskog rada prikaz je obrazovanja osobe koja je, uz napredovanje kroz obrazovni sustav, postupno gubila osjet vida. Iskustva koja je osoba stekla tijekom svog obrazovanja mogu pružiti vrijedan i jedinstven uvid u funkcioniranje obrazovne inkluzije u praksi. Ovo se istraživanje usredotočuje na jednu osobu i na njezina iskustva u obrazovnom sustavu. Bez obzira na svoj mali obujam, sadržaj istraživanja je vrijedan jer pruža uvid u funkcioniranje onog što se nastoji osigurati zakonima, odredbama irazličitim dokumentima, a to je obrazovna inkluzija. Također, potrebno je napomenuti kako zaključci izvedeni iz ovog istraživanja nisu generalizacije niti predstavljaju pravilo kad se radi o obrazovanju osoba s poteškoćama, u ovom slučaju, slijepe, odnosno slabovidne osobe. Ono što slijedi su stvarna iskustva osobe koja je prošla kroz sustav obrazovanja na svim njegovim razinama (predškolskoj, osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i visokoškolskoj) i na temelju tih iskustava može se pružiti jedinstven uvid u funkcioniranje obrazovne inkluzije u praksi.

4.2 Problem istraživanja

Iskustva slijepe osobe koja je prošla kroz sve razine obrazovanja pružaju jedinstven uvid u stvarno, praktično funkcioniranje obrazovne inkluzije te predstavljaju vrijedan izvor savjeta za praksu u budućnosti.

4.3 Cilj istraživanja

Cilj diplomskog rada je identificirati stanje i perspektive obrazovanja slijepih i slabovidnih osoba primjenom metode studije slučaja te pritom identificirati neke ključne preduvjete za kvalitetnu inkluzivnu praksu.

4.4 Zadaci istraživanja

U skladu s postavljenim ciljem istraživanja, određeni su sljedeći zadaci istraživanja:

- 1.) Prikazati ispitanikova iskustva na svim razinama obrazovnog sustava (predškolskoj, osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i visokoškolskoj).
- 2.) Na temelju ispitanikovih iskustava prikazati funkcioniranje obrazovne inkluzije u praksi na svim razinama obrazovanja.
- 3.) Ukazati na to da ispitanikova iskustva mogu poslužiti kao vrijedan izvor informacija i savjeta za rad obrazovnih praktičara na svim razinama.

4.5 Metoda

Metoda korištena u istraživanju je studija slučaja. Ova metoda se koristi kada se želi fokusirati na jedan određeni slučaj iz nekog znanstvenog područja (Zelenika, 2000). U ovom slučaju radi se o studiji slučaja koja se fokusira na jednu osobu i njezina iskustva pa je ona individualna. Budući da se bavi iskustvima koja je ispitanik proživio kroz svoje obrazovanje odnosno u prošlosti, studija je retrospektivna, a u skladu s činjenicom da se iznosi opis ispitanikovih iskustava, studija je i deskriptivna.

4.6 Instrument istraživanja

U svrhu prikupljanja podataka za potrebe istraživanja, primijenjen je instrument protokola praćenja. Radi se o evidencijskom obrascu u okviru kojega su zabilježene i praćene zadane kategorije. Isti se nalazi na stranici 50.

4.7 Postupak provedbe istraživanja

Kako je već nekoliko puta naglašeno, najvažniji dio ovog diplomskog rada je slučaj slijepe osobe koja je, uz svoju poteškoću, prošla kroz sve razine obrazovanja: predškolsku, osnovnoškolsku, srednjoškolsku i visokoškolsku. Radi se o muškoj osobi koja je rođena 1988.

godine i u trenutku provedbe ovog istraživanja ima 33 godine. Ispitanik je rođen kao slabovidno dijete, a tijekom života, postupno je izgubio osjet vida. Navedeno znači da je ispitanik svojim obrazovnim putem krenuo kao slabovidno dijete, a titulu magistra Sveučilišta u Zagrebu dobio je kao slijepa osoba. Ispitanik je pohađao redovan vrtić i osnovnu školu, a srednju školu je pohađao u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek. Visokoškolsko obrazovanje započeo je na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, a dovršio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Više o svemu navedenom slijedi u idućem dijelu rada. Prije svega važno je napomenuti i ovo: bez obzira na slabovidnost, a kasnije i na sljepoću, ispitanik se bavi sportom, najprije borilačkom vještinom BukyoRyu Ju-Jitsu, a zatim istreličarstvom. Bez obzira na različitu prirodu ova dva sporta, ispitanik je, i u jednom i u drugom, ostvario zavidne rezultate.

Istraživanje je provedeno u kolovozu 2021. godine uz ispitanikov usmeni pristanak i garanciju o anonimnosti podataka. Također uz ispitanikov pristanak, razgovor je sniman. Transkript istog može se vidjeti u Prilogu B na stranici 52. Sama studija slučaja odnosi se na period između početka devedesetih i 2018. godine. Naime u tom vremenskom rasponu ispitanik je sudjelovao u obrazovnom sustavu.

5. OBRADA I INTERPRETACIJA PODATAKA

Nakon provedenog protokola praćenja, dobiveni podaci su analizirani i sređeni prema ranije postavljenim zadacima. Sukladno ovome, ono što slijedi rezultati su dobiveni na temelju prikupljenih podataka koji su podijeljeni u tri dijela. Prvi dio rezultata odnosi se na ispitanikova iskustva u obrazovnom sustavu, pa su podaci podijeljeni u četiri dijela koji odgovaraju iskustvima ispitanika u vrtiću, u osnovnoj školi, u srednjoj školi te fakultetu. Zatim slijedi prikaz funkcioniranja obrazovne inkluzije u praksi, temeljen na ispitanikovim iskustvima. Na kraju ukazat će se na to da ispitanikova iskustva mogu poslužiti kao vrijedan izvor informacija i savjeta za inkluzivnu praksu u budućnosti.

5.1 Ispitanikova iskustva u obrazovnom sustavu

Kako je navedeno, rezultati su podijeljeni u tri dijela sukladno postavljenim zadacima istraživanja. Slijedi prikaz rezultata koji se odnose na ispitanikova iskustva stečena u obrazovnim institucijama, vrtiću i osnovnoj školi, srednjoj školi te institucijama za visoko obrazovanje.

5.1.1 Ispitanikova iskustva u vrtiću i osnovnoj školi

Prema njegovim riječima, početka svog obrazovnog putovanja ispitanik se sjeća jako malo. Ono čega se sjeća je da su odgajateljice bile korektne i pažljive, kao i druga djeca, premda su ga neka od njih provocirala zbog slabovidnosti. S nekom od te djece je razvio prijateljstva koja su potrajala do i kroz osnovnu školu.

- *„Ne sjećam se baš. Više su mi pričali o tome nego što se ja sam sjećam... Po pričama situacija je bila jako slična osnovnoj školi. Doduše, tete, odgajateljice su uglavnom bile dobre, pažljive, fer i korektne. Što se tiče djece s nekima sam se družio, a neka su me provocirala na račun slabovidnosti. S nekima od njih družio sam se i kroz osnovnu školu. Više manje bilo je okej.“*

Kao i svako drugo dijete, nakon vrtića, ispitanik je svoje obrazovanje nastavio u osnovnoj školi. Budući da je osnovnu školu upisao kao slabovidno dijete, nastavu je pohađao po prilagođenom programu. U tom periodu nije koristio nikakvo tiflotehničko pomagalo, ali, pošto je morao lice poprilično približiti papiru da bi mogao pisati i čitati, kako ne bi iskrivio

kralježnicu, školski domar je jednu klupu prilagodio njegovim potrebama tako što ju je nakosio (poput klupe za crtanje).

- *„U osnovnoj sam, to mi je domar napravio, onu kao, znaš kako oni crtači imaju one daske pa si nagib namjeste, one drvene daske di crtaju da im papir nije vodoravno. Tako nešto sam ja imao. Domar mi je to napravio da se ne grbim potpuno jer sam glavu morao jako puno približiti papiru odnosno knjizi. To nije službeno pomagal, ali ja sam to imao.“*

Što se tiče same nastave i predmeta, u razdoblju od prvog do četvrtog razreda svi predmeti su bili po prilagođenom programu i, uz rad s učiteljicom, ispitaniku je dva puta na tjedan dolazila osoba iz Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek koja bi mu pomagala pri pisanju domaćih zadaća i učenju.

- *„Od prvog do četvrtog razreda svi predmeti su bili po prilagođenom programu, uz rad s učiteljicom imao sam i svojevrnog asistenta koji je dolazio iz centra Vinko Bek i pomagao mi u učenju i pisanju zadaće dva puta tjedno.“*

Razdoblje od petog do osmog razreda za ispitanika je bilo izazovno zato što se morao naviknuti na rad s više nastavnika. I dalje su svi predmeti bili po prilagođenom programu. Po njegovim riječima, to je značilo da bi mu nastavnik zadao desetak pitanja s određenim odgovorima, ne esejskog tipa, na koje bi on naučio odgovore i to bi bilo to. Ovo se najčešće događalo s predmetima kao što su povijest i zemljopis. Kao kontrast ovom pristupu naveo je nastavnicu matematike i fizike koja mu je rekla da kod nje neće biti po prilagođenom programu jer je smatrala kako je ispitanik sposoban savladati redovan nastavni program spomenutih predmeta. Kako bi osigurala isto, nastavnica je radila s ispitanikom i izvan nastave, davala mu instrukcije i objašnjava mu gradivo onoliko puta koliko je bilo potrebno da ga ispitanik usvoji. Kako je sam ispitanik rekao, tad je to smatrao „negativnim“, a danas joj je zahvalan. Pristup ostalih nastavnika doveo je ispitanika u situaciju da danas ima, kako sam kaže, velike rupe u znanju.

- *„Kad se radi o drugim predmetima, više-manje svima, ali najviše povijest i zemljopis dali bi mi desetak pitanja, kratkih ne esejskog tipa s točno određenim odgovorima koje bi ja nabubao i to bi bilo to. Sad zbog toga imam jako velike rupe u znanju. Tad mi je to bilo super, a danas mi nije. Skroz suprotna situacija.“*

Kad se radi o odnosu s drugom djecom odnosno učenicima, ispitanik se uglavnom družio s istom djecom s kojom se sprijateljio u vrtiću. Posebno je istaknuo odnos s prijateljicom koja mu je bila jako velika podrška i pomoćnica u učenju i pisanju domaćih zadaća.

- *„Najljepše uspomene sam imao s prijateljicom iz vrtića. S njom sam se družio sve do otprilike šestog razreda. Skupa smo pisali zadaće i učili. Bila mi je i jaka moralna potpora.“*

Ono što je ispitaniku posebno ostalo u sjećanju iz razdoblja koje je proveo u osnovnoj školi, uz odnos sa spomenutom prijateljicom, svakako je nastavnica matematike i fizike, koja je ujedno bila i njegova razrednica. Pomoćnike koji su dolazili iz Centra Vinko Bek također je ocijenio kao pozitivne osobe u svom osnovnoškolskom obrazovanju.

- *„ Izdvojio bih svoju razrednicu koja mi je predavala matematiku i fiziku kod koje nisam bio po prilagođenom programu. Ona se stvarno trudila biti poštena i korektna, ako je trebalo pet puta bi mi objasnila neko gradivo. Nekoliko puta je čak ostala duže u školi da mi objasni i pokaže neko gradivo, a i osobe koji su dolazili iz centra Vinko Bek su isto bili super iako nisu bili osoblje škole.“*

5.1.2 Ispitanikova iskustva u srednjoj školi

Ispitanik je svoje obrazovanje nastavio u Centru za odgoj i obrazovanje Vinko Bek. To znači da je svoju srednjoškolsku diplomu dobio u sklopu programa za obrazovanje telefonista koje Centar nudi i danas. Po ispitanikovim riječima, iskustvo koje je doživio za vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja ne može se usporediti s onim što je doživio za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja. Nemogućnost usporedbe objašnjava činjenicom da je pohađao redovnu osnovnu školu, dok je srednju pohađao u sklopu Centra čiji je primarni fokus usmjeren na slijepu i slabovidne osobe. Način rada i nastavni programi su prilagođeni potrebama slijepih i slabovidnih učenika. Ispitanik je naglasio kako se radi o zatvorenom krugu ljudi što on ne smatra dobrim. Prema njemu, inkluzija slijepu odnosno slabovidne osobe u redovnu školu bolja je od pohađanja nastave u instituciji poput Centra Vinko Bek. Prema ispitaniku, slijepa ili slabovidna osoba koja je samostalna, snalažljiva i društvena snaći će se kako u školi tako i u životu, dok osoba koja se kreće u zatvorenom krugu ljudi, bez videćih prijatelja, ovisna o roditeljima i bližnjima, teže će se snaći i trebat će mnogo više podrške što, nažalost, neće uvijek biti opcija.

- *„Generalno mislim da je bolja inkluzija, ali ima situacija gdje je to malo teže izvedivo. Neću reći nemoguće, ali teže. To ovisi prvenstveno o tome koliko je osoba samostalna i snalažljiva. Netko tko je društven, samostalan i snalažljiv će se snaći u svijetu, ali netko tko živi s roditeljima koji ga drže pod staklenim zvonom, ne zna sam napraviti sok, uzeti za jesti, osnovne bazične stvari, tko nema videćih prijatelja...Kako će on? Takvoj osobi će trebati puno više pomoći i podrške. Ako bude u sredini od koje će tu podršku dobiti super, ali ako ne, tu nastaju ogromni problemi. Ne može se to gledati crno bijelo, tu ima jako puno sivog.“*

Što se tiče same nastave, ona je bila prilagođena potrebama kako ispitanika tako i ostalih učenika. No kako on sam ističe, u srednjoj školi se susreo s problemom koji je svoje korijene razvio još za vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja, a to su rupe u znanju. Istaknuo je kako je više matematike naučio za vrijeme osnovne škole, pa mu je tako ona uz fiziku bila najlakši i najdraži predmet. Kao najteži predmet, izdvojio je hrvatski jezik, a to objašnjava time što nije dovoljno naučio u osnovnoj školi, a nastavnik u srednjoj je zahtijevao određenu količinu znanja. Ovo je dovelo do razvoja zanimljive situacije. Prema ispitanikovim riječima, učenicima Centra Vinko Bek većina nastavnika je mnogo gledala kroz prste, pa kad se pojavio nastavnik hrvatskog jezika koji je zahtijevao da učenici doista znaju gradivo koje im predaje, nastali su problemi i on je doživljan kao prestrog, odnosno „babaroga“.

- *„Prije svega želio bih naglasiti da mislim da se učenicima svih programa u Vinko Beku previše gleda kroz prste, jer ja sam više matematike naučio u osnovnoj školi nego u srednjoj, pa mi je zbog toga matematika, ali i fizika, u srednjoj bila najlakša (zbog osnovne). Najgori ili najteži predmet mi je bio hrvatski jer su profesori bili najstroži, a ja sam iz osnovne povukao ogromnu rupu u znanju. Kad kažem najstroži, mislim da su zahtijevali da stvarno znamo ono što nas podučavaju, bili su fer. Problem se pojavio u trenutku kad su nam svi ostali nastavnici gledali kroz prste, a oni ne.“*

Ispitanikov odnos s nastavnicima bio je korektan, a kad se radi o odnosu s drugim učenicima, istaknuo je kako je bilo svakojakih situacija, pa čak i sukoba.

- *„Tu je bilo svega. Isto kao i u osnovnoj školi. Bilo je i provokacija i situacija u kojima sam ja morao braniti prijatelja iz razreda zato što je on bio povučeniji i nesklon sukobima.“*

Ispitanik nije istaknuo ni jedno iskustvo koje mu je posebno ostalo u sjećanju iz ovog razdoblja obrazovanja. Po njegovim riječima, došao bi u školu, odradio ono što se od njega očekivalo i otišao bi. Da sada može birati, odabrao bi redovnu srednju školu jer sada zna da je za to sposoban, a u trenutku kad je upisivao srednju školu, kako sam kaže, nije mu dozvoljeno da bira, a i nije imao dovoljno informacija. Također, naglasio je kako smatra da su obrazovni programi u sklopu Centra zastarjeli, te da bi ih trebalo mijenjati i modernizirati kako bi se polaznicima osigurala konkurentnost na tržištu rada i zapošljavanje. Nadalje, iako su u Centru učenici podijeljeni u odjele za slijepce i slabovidne, te slijepce i slabovidne s mentalnim poteškoćama, za vrijeme nastave učenici bi se pomiješali, što je ispitanik doživio kao negativno.

- *„Htio bi reći da su po meni svi programi u centru Vinko Bek zastarjeli. Godinama se nisu mijenjali. Mislím da bi ih trebalo mijenjati. Trebalo bi uvesti programe s kojima bi se ljudi mogli zaposliti kad ih završe, trebali bi biti konkurentni na tržištu za zapošljavanje. Gdje ćeš ti danas naći telefonsku centralu? Također želim naglasiti da smatram kako se ne bi trebalo miješati slijepce i slabovidne učenike sa slijepim i slabovidnim učenicima s intelektualnim poteškoćama. Na papiru razredni odjeli su podijeljeni, ali tijekom nastave učenici se pomiješaju.“*

5.1.3 Ispitanikova iskustva na institucijama za visokoškolsko obrazovanje

Ispitanik je svoje visokoškolsko obrazovanje započeo u Puli, a dovršio u Zagrebu, i to preddiplomski studij na Sveučilištu Jurja Dobrile, Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja, smjer predškolski odgoj i diplomski na Filozofskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu, Odsjek informacijskih i komunikacijskih znanosti, smjer bibliotekarstvo i informatologija.

Za vrijeme studiranja na oba spomenuta Sveučilišta, ispitanik se susreo sa svakojakim profesorima, onima koji su mu maksimalno izlazili u susret i nastojali pomoći i onima koji su na njega i njegove potrebe okretali očima.

- *„Bilo je profesora koji su mi stvarno izlazili u susret, ali ne mogu reći da su mi gledali kroz prste i popuštali mi. Možda mrvicu, ali za položiti predmet trebalo je znati. Bilo je i profesora koji su, kad bi shvatili da mi je potrebna pomoć i da je ja namjeravam tražiti, okretali očima.“*

Kada bi i došlo do situacije da bi ispitaniku pomoć bila neophodna, našao se u situaciji da bi je radije tražio od kolega studenata nego od profesora jer kako je sam rekao; *„S kolegama je bilo opuštenije komunicirati, mogli smo otići na kavu, pivu i dogovoriti sve što je trebalo. Profesor je ipak profesor.“* U odnosu s profesorima za vrijeme studiranja, ispitanik je doživio svakojaka iskustva, od onih pozitivnih do onih koji se definitivno ne mogu tako okarakterizirati. Ispitanik je sam istaknuo da je za ispunjavanje određenih aktivnosti i zadataka potreban vid. Činjenica je da osjet vida, u njegovom slučaju, ne igra važnu ulogu kao kod drugih studenata, a neshvaćanje ili nerazumijevanje ove činjenice dovelo je do situacija u kojima se od ispitanika tražilo da ispuni zadatak koji on jednostavno nije bio u stanju ispuniti. Ovo je dovelo do situacije da se morao obratiti nositeljici kolegija jer je predavač od njega tražio ono što on nije mogao učiniti, pa i do toga da mu se prijeto da neće moći diplomirati ako ne odradi određeni zadatak koji on fizički nije bio u stanju odraditi.

- *„Doživio sam i situaciju da mi se prijeto da neću moći diplomirati ako ne odradim određenu aktivnost koju ja nisam mogao odraditi, pa i situacija u kojima sam se morao obratiti nositeljici kolegija zato što je predavač od mene tražio nešto što ja nisam mogao ispuniti.“*
- *„I sama znaš da je za učenje potreban vid, da neke stvari jednostavno vidiš i zapamtiš. Za mene to nije opcija. Ni drugi kolege nisu doslovno učili o nekim sadržajima, ali su ih vidjeli i znali su na što ta osoba cilja i što od njih traži, ja nisam i, realno, to je stvorilo problem.“*

Što se tiče same nastave, ispitanik kaže da ona nije bila prilagođena njegovim potrebama, ali naglašava kako on to nije ni tražio. Nije bio voljan otkriti kako je dolazio do literature koja mu je bila potrebna, ali dao je naslutiti da je u pitanju bilo dosta kreativnosti, kako je sam rekao *„mašti na volju i snađi se družte“*. Pri učenju su mu pomagali kolege i prijatelji, ali i osoba u sklopu Studentskog savjetovišta koja bi za njega snimala gradivo na kazete koje bi on kasnije koristio sukladno svojim potrebama. Zanimljivo je da je ispitanik sam došao do te

osobe. Studentsko savjetovanište mu je spomenuto usput u razgovoru, a za sve ostalo on se pobrinuo sam.

- *„Uglavnom prijatelji, ali i bila je osoba koja je radila u sklopu savjetovaništa za studente. Bila je iz Crvenog križa i ona mi je pomagala u smislu da bi mi snimala gradivo na kazete i ja bih s time učio.“*
- *„Ne sjećam se točno. Mislim da je to netko spomenuo onako usput, ali ne direktno. Sam sam se potrudio to pronaći.“*

Ono što je na ispitanika iz ovog razdoblja njegovog obrazovnog putovanja ostavilo naj snažniji dojam je socijalni aspekt studiranja, odnosno odnosi i prijateljstva s kolegama. Istaknuo je kako su godine koje je proveo na Sveučilištu u Puli neke od najljepših u njegovom životu, kako je tamo doživio mnogo prekrasnih iskustava i upoznao mnogo „genijalnih“ ljudi. Nakon Pule, ispitanik je diplomski studij upisao u Zagrebu i naglasio je da mu je tamo bilo teže uklopiti se i pronaći svoje ljude. Ovo objašnjava tima što je u Puli bio od prvog dana, a u Zagreb je upao kao „padobranac“ među ljude koji su se poznavali prije njegovog dolaska i već su bili podijeljeni po skupinama.

- *„Definitivno mi je puno ljepše iskustvo bilo u Puli jer sam bio od prvog dana kad su se oformljavale ekipe i društva, i to je bilo sve normalno. Bio sam prihvaćen. Našao sam si ekipu i krug genijalnih ljudi s kojima sam se družio, a u Zagrebu sam doslovno upao kao padobranac. Ljudi su se već poznavali, ekipe su već bile oformljene i bilo mi se puno teže uklopiti.“*

Za vrijeme trajanja obrazovnog procesa, ispitanik se nije koristio tiflotehničkim pomagalicama. Za vrijeme osnovne škole imao je prilagođenu klupu koju mu je napravio školski domar, a za vrijeme studiranja u Zagrebu dobio je Brailleovu bilježnicu na korištenje, ali je gotovo i nije upotrijebio. Ono što koristi i danas je laptop s govornim softverom i bijeli štapić. Pomagala koja koristi nabavio je sam.

- *„U osnovnoj sam, to mi je domar napravio onu kao, znaš kako oni crtači imaju one daske pa si nagib namjestite, one drvene daske di crtaju da im papir nije vodoravno. Tako nešto sam ja imao. Domar mi je to napravio da se ne grbim potpuno, jer sam glavu morao jako puno približiti papiru odnosno knjizi. To nije službeno pomagalo, ali ja sam to imao. U*

srednjoj nisam ništa koristio. Na faksu laptop i kompjuter s govornim softverom. Dobro...bijeli štap nije za učenje. Brailleovu bilježnicu dobio sam na korištenje za vrijeme studiranja na sveučilištu u Zagrebu, ali realno koristio sam ju dva puta ako i toliko.“

5.2 Obrazovna inkluzija temeljena na ispitanikovim iskustvima

Ono što ispitanikovo obrazovno iskustvo čini posebno zanimljivim je činjenica da je obrazovanje iskusio u redovnim institucijama, ali i u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek koji se prvenstveno fokusira na odgoj i obrazovanje slijepa i slabovidne djece i samim tim im prilagođava kako prostor tako i nastavu i način rada. Naime pohađao je redovan vrtić i osnovnu školu, srednju školu pohađao je u sklopu Centra Vinko Bek, a titulu magistra dobio je na Filozofskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu.

Kako je sam rekao, iskustava u vrtiću se ne sjeća, više mu se govorilo o tom razdoblju nego što ga se on sam sjeća. Naglasio je međutim kako se sjeća da su odgajateljice bile korektne i pažljive prema njemu. Odnosi s drugom djecom varirali su, od onih prijateljskih do onih u kojima je provociran zbog slabovidnosti.

Osnovnu školu pohađao je po prilagođenom programu za sve predmete. U periodu od prvog do četvrtog razreda dobro je surađivao s učiteljicom i bio je prihvaćen od svoje razredne zajednice. Neku djecu poznavao je još iz vrtićkih dana i s njima se uglavnom i družio. Razdoblje od petog do osmog razreda sa sobom je donijelo promjene i nastajanje određenih problema. Iz ispitanikovih odgovora vidljiv je jak kontrast između pristupa njegove razrednice i nekih drugih nastavnika. Naime ispitanikova razrednica mu je otvoreno rekla kako njezini predmeti, matematika i fizika, neće biti po prilagođenom programu već po redovnom. Smatrala je da je ispitanik za to sposoban i da je to bolje za njega. Pružila mu je potporu, ostajala nakon nastave i davala mu instrukcije kako bi bila sigurna da će on zaista usvojiti gradivo. Trud joj se isplatio, ispitanik je svladao redovan program matematike i fizike i naglasio je kako su mu upravo ta dva predmeta u srednjoj školi bila najdraža. Kao suprotnost ovome postavlja se pristup nastavnika predmeta kao što su zemljopis ili povijest. Nastavnici spomenutih predmeta ispitaniku bi dali određeni broj pitanja s točno određenim odgovorima koje bi on naučio napamet, reproducirao po potrebi i to je bilo dovoljno. Kako je sam rekao, u vrijeme dok se to događalo takav pristup mu je

odgovarao, ali tijekom daljnjeg obrazovanja shvatio je da ima poprilično velike rupe u znanju koje povezuje upravo s takvim pristupom.

Iskustvo u osnovnoj i srednjoj školi, ispitanik nije bio voljan usporediti. Prema njegovim riječima, radi se o potpuno drugačijim svjetovima. Kako je rekao, srednju školu pohađao je u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, program za obrazovanje telefonista. Ispitanik smatra kako se učenicima u sklopu Centra previše popušta i gleda kroz prste, što on drži pogrešnim. Također, na temelju ispitanikovih odgovora, vidi se kontrast u pristupu jednih nastavnika u odnosu na druge. Konkretno, za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja ispitanik je imao problema s hrvatskim jezikom, što povezuje s manjkom znanja koje je trebao steći u osnovnoj školi. Kako sam kaže, nastavnici hrvatskog jezika nisu zahtijevali nerazumne količine znanja i informacija, nego su željeli da učenici usvoje određenu količinu gradiva koja se u usporedbi sa zahtjevima iz nekih drugih predmeta i drugih nastavnika činila prevelikom, što je stvorilo problem.

Visokoškolsko obrazovanje također je bilo obilježeno kontrastima kad se radi o profesorima. Po ispitanikovim riječima, bilo je onih koji su mu bezrezervno pomagali, ali bilo je i onih koji su na njegove potrebe okretali očima. Istaknuo je i nekoliko neugodnih iskustava u kojima mu je gotovo uskraćeno pravo polaganje ispita, te jedno u kojem mu se prijetilo da neće moći diplomirati. Obje situacije bile su izazvane činjenicom da se od ispitanika očekivalo da odradi aktivnost koju on jednostavno nije bio u stanju fizički odraditi zbog svoje poteškoće.

Kad se radi o prilagođavanju nastave ispitanikovim potrebama, rekao je: „*Pa u principu ne, nisam ja ni tražio. Eventualno, ako bih imao nekakvo pitanje oni bi mi odgovorili, ali to je to. Izlazili su mi u susret oko literature i to, ali da su posebno prilagođavali nastavu ne.*“. Od tiftotehničkih pomagala za vrijeme nastave nije ništa koristio, osim nakošene klupe u osnovnoj školi koju mu je napravio školski domar. Za vrijeme studiranja u Zagrebu, na korištenje je dobio Brailleovubilježnicu koju gotovo nikad nije upotrijebio. Pomagalo koje koristi i danas je laptop s govornim softverom i bijeli štap za snalaženje u prostoru i pri kretanju.

Socijalni aspekt obrazovne inkluzije u ispitanikovom slučaju je šarolik. Već na samom početku svog obrazovnog puta, u vrtiću, susreo se s kontrastom, naime bilo je djece koja su ga prihvatila, a bilo je i one koja su ga provocirala zbog njegove poteškoće. Slično iskustvo se

ponovilo i u osnovnoj školi. Istaknuo je međutim kako je u tom razdoblju imao snažnu potporu prijateljice s kojom se družio još u vrtićkim danima. Kako u moralnom smislu, ona mu je bila pomoć i u obavljanju školskih zadataka. Razdoblje srednje škole, kako je sam rekao, sa sobom je donijelo „*svašta*“ u socijalnom pogledu, čak i situacije u kojima je on morao braniti druge. Još jedan kontrast dogodio se za vrijeme ispitanikovog studiranja. Naime studirao je na dvije visokoobrazovne institucije, u Puli i Zagrebu. U Puli je bio od prvog dana, sudjelovao je u formiranju skupina, stekao „*genijalne*“ prijatelje i bio prihvaćen, uklopio se bez problema. Budući da je morao diplomski studij upisati u Zagrebu jer ga u Puli nije bilo, samim time morao se i preseliti iz Pule natrag u Zagreb. Po njegovim riječima, u Zagreb je „*upao kao padobranac*“ kad su skupine već bile formirane, kolege su se poznavale otprije i bilo mu je mnogo teže uklopiti se.

Još jedan zanimljiv kontrast vidljiv je kad se radi o odnosu nastavnika/profesora, kolega i drugih učenika te traženja potpore, podrške i pomoći. Ispitanik je naglasio kako je, ovisno o nastavniku/profesoru, općenito osjećao da ima njihovu potporu i da ih može zamoliti za pomoć, ali ipak je više volio kad bi određeni problem uspio riješiti bez profesora, u suradnji s kolegama. Ovo je objasnio činjenicom da je opuštenije komunicirati s kolegama studentima, dok je „*profesor ipak profesor*“. Upravo su mu kolege najviše pomagali u učenju i rješavanju svakodnevnih zadataka, a u studentskom savjetovalištu pronašao je osobu koja je radila za Crveni križ. Ona mu je pomagala tako što bi mu snimala gradivo na kazete koje je on kasnije koristio, sukladno svojim akademskim potrebama.

5.3 Inkluzija u ispitanikovim očima i savjeti za buduću praksu

Podatak koji je svakako vrijedan spomena i posebnog naglaska ispitanikova je tvrdnja da bi, da se može vratiti u trenutak kad je upisivao srednju školu, odabrao redovnu, a ne srednju u sklopu Centra Vinko Bek. Svjestan je da bi mu bilo mnogo teže, ali sada zna da je bio dovoljno sposoban za svladavanje i tog izazova.

- „*Sad bih odabrao redovnu. Bilo bi mi deset puta teže, ali definitivno redovnu.*“
- „*Zato što sada znam da sam dovoljno sposoban i samostalan, a s druge strane kad sam upisivao srednju nije mi se baš dozvolilo da biram, a i ja sam nisam imao dovoljno*

informacija, a i roditelji znaju najbolje, haha! Sa sadašnjim znanjem i iskustvom nema šanse.“

Obrazovna inkluzija je, prema ispitaniku, pozitivna i potrebna pojava. Potrebna u smislu da kroz nju djeca s poteškoćama, pa tako i slijepa i slabovidna djeca, uz svoje akademske potencijale, razvijaju i druge bitne vještine kao što su komunikacija i suradnja, te vještine kao što su snalažljivost i samostalnost. Ispitanik je svjestan kako postoje situacije u kojima nije jednostavno ostvariti inkluziju, ali naglašava kako njezino ostvarivanje nije nemoguće. Kako je ranije spomenuto, ispitanik je pohađao redovnu osnovnu školu, a srednju školu je pohađao u sklopu centra Vinko Bek koja je prilagođena za slijepa i slabovidne učenike. Ta dva iskustva nije bio voljan usporediti jer su to po njegovim riječima „*dvije različite dimenzije*“. Osnovnu školu pohađao je s djecom bez oštećenja vida, po prilagođenom programu. Srednju školu pohađao je u instituciji koja je bila prilagođena potrebama slijepa i slabovidne djece ikretao se je unutar zatvorenog kruga ljudi koji su mu bili slični. Kad se radi o nastavi, kako je ispitanik rekao, ona nije bila prilagođavana njegovim potrebama, ali naglašava kako on to nikad nije ni tražio. Ocjene je zarađivao tako što bi dobio određeni broj pitanja s određenim odgovorima, ne pitanja esejskog tipa, koja bi on „*nabubao*“ bez razumijevanja, reproducirao ih i to je bilo dovoljno. Sam priznaje kako mu je to tada odgovaralo, ali tijekom nastavka obrazovanja, rupe u znanju koje je trebao usvojiti u osnovnoj školi, stvarale su mu probleme. Ispitanikova razrednica koja je predavala matematiku i fiziku dok je pohađao osnovnu školu, te nastavnici hrvatskog jezika koji su mu predavali u srednjoj školi, izdvojeni su kao suprotnost pristupu ostalih nastavnika.

Može se reći da je visokoškolsko obrazovanje bilo najizazovnije za ispitanika. Sam kaže da je, općenito govoreći, imao podršku profesora, no bilo je i onih koji su na njega i njegove potrebe okretali očima, a od nekih je doživio i doista neugodna iskustva.

Još jedan zanimljiv aspekt ispitanikovog obrazovnog iskustva je i onaj socijalni. Budući da je ispitanik komunikativna i otvorena osoba, nije imao problema u pronalaženju prijatelja. Od najmanjih nogu imao je prijatelje koji vide, ali naišao je i na djecu koja su ga provocirala i zadirkivala zbog njegove poteškoće. Istaknuo je iskustva iz osnovne škole i vrijeme studiranja kao najpozitivnija u tom pogledu. Od svojih prijatelja ispitanik je imao kako moralnu tako i potporu pri učenju i obavljanju svakodnevnih obaveza koje se vezane za proces obrazovanja.

Kad se radi o obrazovanju slijepe i slabovidne djece, prema ispitaniku, za njih je bolje da su uključeni u redovan školski sustav. Ispitanik je svjestan da je to ponekad teško, ali ne i nemoguće.

- *„Generalno mislim da je bolja inkluzija, ali ima situacija gdje je to malo teže izvedivo. Neću reći nemoguće, ali teže. To ovisi prvenstveno o tome koliko je osoba samostalna i snalažljiva. Netko tko je društven, samostalan i snalažljiv će se snaći u svijetu, ali netko tko živi s roditeljima koji ga drže pod staklenim zvonom, ne zna sam napraviti sok, uzeti za jesti, osnovne bazične stvari, tko nema videćih prijatelja...kako će on? Takvoj osobi će trebati puno više pomoći i podrške. Ako bude u sredini od koje će tu podršku dobiti super, ali ako ne, tu nastaju ogromni problemi. Ne može se to gledati crno bijelo, tu ima jako puno sivog.“*

Inkluzija je prema ispitaniku sustav sastavljen od nekoliko elemenata, a to su: učenik i roditelji, školski sustav, škola i njezini zaposlenici. Da bi se inkluzija ostvarila, svi elementi moraju surađivati i nadopunjavati jedan drugog, ako samo jedan „zaštaka“, taj za sobom povlači sve ostale.

- *„Nema jedne stvari, cijeli sustav mora funkcionirati. Od samog sustava i programa obrazovanja do kvalitetnog kadra profesora koji će se znati, htjeti i moći prilagoditi učeniku do cijele logistike škole. Od prilagodbe prostora, literature, svih ostalih sadržaja, preko ostalih učenika, na kraju krajevado roditelja. Sve su to ključni elementi i dovoljno je da jedan od tih elemenata nije kako treba i već situacija ne štima. Bez drugih učenika nemaš socijalnu podršku kolega, bez podrške roditelja tek nema ničega...Znači, sve je bitno. Ne mogu reći da možeš izdvojiti jednu stvar kao najbitniju. Sve je bitno.“*

Figura koja je od centralne važnosti u sustavu obrazovne inkluzije je svakako učitelj/učiteljica. Upravo o njihovoj angažiranosti ovisi uspjeh učenika s poteškoćama. Ispitanik je doživio da mu se profesorica matematike i fizike u osnovnoj školi potpuno posvetila, ostajala je s njim nakon nastave kako bi mu objasnila neko gradivo i davala mu instrukcije kao i kad su bile potrebne. Ovo je rezultiralo time da su ispitaniku spomenuti predmeti bili najlakši i najdraži u srednjoj školi. Suprotan pristup opisanom doveo je do toga da ispitanik ima velike rupe u znanju, što mu je stvaralo probleme za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja. Izdvojio je primjer

hrvatskog jezika. Ispitanik smatra kako se učenicima s poteškoćama ne bi trebalo gledati kroz prste, niti im se treba popuštati. Umjesto toga, treba im podrška i pomoć. Takvi učenici jednako su sposobni kao i svi ostali, ono što im treba je više pažnje i malo drugačiji način rada. Kako bi se osiguralo da nastavno osoblje u školama zna kako prići i kako postupati s učenicom s poteškoćama i za njih je potreban sustav potpore. Ono što se nikako ne smije dogoditi učeniku s poteškoćama koji je uključen u redovnu školu, prema ispitaniku, je da ga se zanemaruje i potcjenjuje. Sukladno ovome, ispitanik bi onima koji su zaduženi za obrazovanje djece u redovnim školama poručio sljedeće:

- *„...da bez obzira na sustav i njegova ograničenja, da pokuša napraviti sve, naći rupe u sustavu, načine i metode, sve samo da se djetetu pomogne i rekao bih mu da djetetu nikako ne gleda kroz prste. Ne popuštanje, nego pomoć i podrška. Ne zanemarivati i potcjenjivati, to se ne radi, to je zabranjeno.“*

5.4 Zaključak

Na temelju ispitanikovih odgovora može se zaključiti sljedeće. U prvom redu, ispitanikovo obrazovno iskustvo obilježeno je kontrastima. Najprije, pohađao je redovnu osnovnu školu po prilagođenom programu, dok je srednju školu pohađao u sklopu Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, gdje su slijepi i slabovidne osobe u primarnom fokusu i gdje je sve, od prostora pa do načina rada, prilagođeno njihovim potrebama. Zatim, pristup nastavnika prema njemu i njegovim potrebama varirao je od predanog do minimalnog. Sam ispitanik istaknuo je primjer svoje razrednice, ujedno nastavnice matematike i fizike, koja je vjerovala da je on sposoban savladati redovan nastavni program spomenutih predmeta i pomogla mu u postizanju cilja koji mu je postavila. Kontrast ovome je pristup nastavnika koji bi mu dali popis pitanja s određenim odgovorima koje bi on naučio napamet, reproducirao ih i na temelju toga bi dobio svoju ocjenu.

Neupitno je da je takav pristup bio jednostavniji kako za samog ispitanika, tako i za nastavnika, ali takvim pristupom u ispitanikovom znanju su nastale rupe koje su mu kasnije stvarale probleme. Usporedbe radi, pristup nastavnice fizike i matematike svakako je bio teži, zahtijevao je više vremena, rada i strpljenja s obje strane, ali rezultirao je time da su matematika i fizika ispitaniku u srednjoj školi bili najlakši i najdraži predmeti, što je, u najmanju ruku,

zanimljivo. Također, vrijedi napomenuti da bi ispitanik, da se može vratiti u trenutak kad je upisivao srednju školu, odabrao redovnu srednju školu, ne Centar Vinko Bek. Ono što je naglasio kao negativan aspekt svog srednjoškolskog obrazovanja je previše popuštanja od strane nastavnika, te miješanje učenika odjela za slijepe i slabovidne učenike i odjela za slijepe i slabovidne učenike s mentalnim poteškoćama za vrijeme nastave. I naposljetku, ispitanik se susreo s kontrastom u odnosu s drugom djecom. Naime, već u vrtićkoj dobi naišao je na djecu koja su ga prihvatila i s njima se sprijateljio, ali bilo je i one djece koja su ga provocirala zbog njegove poteškoće.

Ispitanikovo iskustvo s institucijama za visoko obrazovanje također je obilježeno kontrastima. Ponajprije, odnos s profesorima, kao i za vrijeme osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, varirao je od onog u kojem mu se izlazilo u susret i pomagalo do onog u kojem se na njegove potrebe okretalo očima. Ispitanik je posebno apostrofirao kako je „*profesor profesor*“ te je jednostavnije i ugodnije pomoć i podršku tražiti od kolega studenata. Također, na ovom nivou obrazovanja, ispitanik je doživio i nekoliko zaista neugodnih situacija, kad je u pitanje dovedeno njegovo pravo na polaganje ispita, te pravo na diplomiranje. U oba slučaja problem je bio izazvan njegovom nemogućnošću da, zbog svoje poteškoće, odradi zadatak. Srećom, u obje situacije, ispitanik se imao kome obratiti i one su riješene na obostrano zadovoljstvo. Ispitanik je na kraju svog obrazovnog putovanja dobio titulu magistra. Kao najpozitivniji aspekt ovog dijela svog obrazovanja, ispitanik je istaknuo odnos s drugim kolegama, odnosno prijateljima. Nadalje, zanimljiv oblik podrške, ispitanik je pronašao studentskom savjetovalištu u osobi koja bi za njega snimala gradivo na kazete koje bi on koristio sukladno svojim potrebama. Treba napomenuti kako je ispitanik za savjetovalište saznao usputno, kroz razgovor i sam se potrudio pronaći kako savjetovalište tako i pomoć koja mu se ondje pružila.

Ono što je svakako potrebno istaknuti je sljedeće: kad se radi o osnovnoj školi, iako ju je ispitanik pohađao po prilagođenom programu, njegove akademske potrebe nisu bile maksimalno zadovoljene. Savladavši redovan nastavni program matematike i fizike, dokazao je da je sposoban jednako koliko i svi drugi videći učenici, te da je moguće da i slabovidan učenik, uz modifikaciju nastavnih metoda i dodatnu pomoć i podršku, itekako može savladati redovan nastavni program. Njegova poteškoća ni na koji način nije utjecala i ne utječe na njegove

intelektualne kapacitete i sposobnosti. Ono što je ispitanik najviše zamjerio onima koji su bili zaduženi za njegovo obrazovanje upravo je potcjenjivanje uzrokovano njegovom poteškoćom. On sam nije tražio, a ni očekivao da mu se popušta ili da mu se gleda kroz prste i takav pristup smatra lošim. Iz perspektive osobe koja je prošla stadije od slabovidnosti do sljepoće, a paralelno i napredovala kroz obrazovni sustav, smatra da je za one njemu slične bolje da pohađaju redovne obrazovne institucije nego posebne institucije koje ih, na neki način, izoliraju, stavljaju u zatvoreni krug. Prema njemu, obrazovna inkluzija je složeni sustav sastavljen od nekoliko elemenata i da bi funkcionirala, ti elementi se moraju međusobno nadopunjavati i surađivati kako bi se osigurala dobrobit djeteta s poteškoćama koje je u samom središtu tog sustava.

6. ZAKLJUČAK

Na samom početku ovog rada postavljeno je pitanje: što je to normalno? Upotrijebi li se popularna analogija, pita li se muhu ono što je jednom pauku posve normalno, muhi će biti apsolutni kaos. Primijeni li se ova analogija na ljude, ono što je potpuno normalno jednom čovjeku, drugom ne mora nužno biti kaos, ali svakako može biti neobično. Stoga potvrđuje se zaključak iz uvoda, naime jednog, apsolutnog, određenog odgovora nema. Svaki čovjek sam definira svoje normalno. Razlike proizlaze iz životnih okolnosti u kojima se čovjek nalazi i s kojima se svakodnevno suočava.

Neke životne okolnosti mogu se promijeniti. Čovjek sa svojim sposobnostima i radom može doći od ekonomske nestabilnosti do stabilnosti i blagostanja, ako tako odluči, može promijeniti svoje mjesto stanovanja ako mu ono trenutno nije po volji iz nekog razloga, može mijenjati vjersko opredjeljenje, državljanstvo pa čak i spol. Rečeno najjednostavnijim mogućim riječima, čovjek je slobodan loviti svoje snove dok god ima snage, želje i volje za tim i ni jedan drugi čovjek nema pravo to onemogućiti. Može se reći kako za lov na snove postoji samo jedan preduvjet, a to je zdravlje, kako mentalno, tako i fizičko.

Kako postoje životne okolnosti koje se mogu promijeniti, jednako tako postoje i one koje su nažalost nepromjenjive. U ovom slučaju te okolnosti nemaju veze s ekonomskom situacijom, mjestom prebivališta, nacionalnom, spolnom ili vjerskom pripadnošću, nego su povezane s čovjekovim fizičkim odnosno mentalnim stanjem i poteškoćama koje mogu nastati oštećenjem jednog ili drugog. Osobe s poteškoćama imaju snove, baš kao i svaka druga osoba na svijetu i, baš kao i svaka druga osoba na svijetu, slobodni su loviti svoje snove i nitko nema pravo to im osporiti. Istina je da će osobama s poteškoćama u tom lovu biti potrebna pomoć, bilo tiflehničkih pomagala, pomagala za kretanje ili pomagala u nekom drugom obliku, ali nitko ne smije osporiti vrijednost tog lova, niti ga onemogućiti, a pogotovo ga ne smije otežavati. Nebrojeno puta dosada ljudskom rodu su predstavljeni sjajni primjeri ljudi koji su sa svojom poteškoćom postigli mnogo, pa smo tako imali gluhe skladatelje, slijepe umjetnike, motivacijske govornike s teškim oštećenjima lokomotornog sustava, pa i znanstvenika koji je redefinirao znanstveno područje koje je istraživao, a pred kraj svog života sa svijetom je komunicirao putem računala. Ljudski duh je snažan bez obzira na stanje tijela u kojem stanuje. Valja napomenuti kako, iako svi imaju pravo na snove, sami snovi ne moraju biti jednaki za svakog. Nitko može

sanjati o putovanjima, netko drugi o ljubavi, netko o osnivanju vlastite obitelji, netko o novcu, u svakom slučaju pravila ne postoje. Jedan od nebrojenih snova koje osoba može nositi u svom umu i srcu svakako je i san o akademskom uspjehu, a do tog sna vodi put kroz obrazovni sustav.

Obrazovanje je složen proces, pristup kojem se mijenjao ukorak s vremenom i razvojem ljudskog društva i svijesti. Obrazovni sustav sastavljen je od mnogo elemenata koji pokrivaju raspon od državnih institucija koje upravljaju procesom obrazovanja, preko samih škola i njihovih zaposlenika do jezgre oko koje se cijeli sustav okreće, a to je učenik odnosno učenica. Nigdje ne piše da svako dijete koje krene na obrazovno putovanje mora nužno dosegnuti njegove najviše visine, ali svakom djetetu, bez iznimke, mora se pružiti prilika da ostvari sve svoje potencijale i da u obrazovanju sudjeluje sve dok za to ima dovoljno motivacije. U tekstu ovog rada objašnjeno je da je upravo ovo pokretačka ideja koja stoji iza koncepta obrazovne inkluzije. Tijekom vremena mnogose raspravljalo o poziciji osoba s poteškoćama, kako u samom društvu, tako i unutar obrazovnog sustava. Od pretpostavke da se takva djeca ne mogu obrazovati, prešlo se na ideju kako je to moguće, ali u posebnim institucijama i, naposljetku, došlo se do spoznaje da djeca s poteškoćama imaju i zaslužuju svoje mjesto unutar redovnog obrazovnog sustava. Ovo pravo je zakonom definirano i zajamčeno.

Iako je istraživanje provedeno u sklopu ovog diplomskog rada malo i koncentrirano na jedan slučaj, odnosno jednu priču, ono pruža jedinstven uvid u funkcioniranje obrazovne inkluzije u praksi. Ispitanik je na svom obrazovnom putovanju doživio mnogo različitih iskustava, neka pozitivna ali i neka neugodna, iskusio je posvećenost nastavnika ali i okretanje očima na svoje potrebe. Dio obrazovanja prošao je u redovnim obrazovnim institucijama, a dio u instituciji koja je prilagođena za odgoj i obrazovanje slijepih i slabovidnih osoba. Ono što je zanimljivo je činjenica da bi ispitanik za samog sebe, ali i za druge ljude koji su mu slični, odabrao obrazovanje u redovnim institucijama. Smatra kako na taj način osobe, odnosno djeca s poteškoćama razvijaju svoje akademske i socijalne vještine, ali i pripremaju se za svakodnevni život u svijetu koji im nažalost nije uvijek prilagođen. Uz svoju slabovidnost i kasnije sljepoću, ispitanik je dobio titulu magistra, uspješno se bavio borilačkom vještinom BukyoRyu Ju-Jitsu, uspješno se bavi streličarstvom, posjećuje festivale i koncerte, putuje i radi. Sve navedeno vodi do pitanja: ako osoba kao što je ispitanik stane pred obrazovni sustav i traži da u njemu sudjeluje ravnopravno, da mu se ne popušta, da mu se ne gleda kroz prste već da mu se pomogne, da mu

se prilagodi i da ga se podrži, može li ga sustav odbiti? Odgovor je da ne može i ne smije. Količinu unutarnje snage, hrabrosti i motivacije koju je ispitanik, kao i svaka druga osoba njemu slična, unio u ostvarenje svojih akademskih ciljeva, u najmanju ruku, sustav mora poštovati. Kao i obrazovni sustav, obrazovna inkluzija sastavljena je od mnogo elemenata koji moraju surađivati i međusobno se nadopunjavati da bi ona zaživjela. To traži i trud i strpljenje i vrijeme, ali pravo na obrazovanje svakog djeteta, bez iznimke, vrijedno je svakog truda i strpljenja i vremena i svake borbe. Pokazati djetetu koje život nije mazio na samom početku da je sposobno, da ima svoje mjesto kako u školi tako i u društvu, da je prihvaćeno i poštovano, neprocjenjivo je i trebalo bi biti apsolutni imperativ za svakoga tko sebe želi nazivati učiteljem odnosno učiteljicom.

LITERATURA

1. Abera, Negassa (2019). Self-advocacy for Inclusion: A Case Study of Blind Students in the University of Gondar, Ethiopia. *International Journal of Education and Literacy Studies*, Vol. 7, No. 2 , 1-8. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=Self-advocacy+for+Inclusion%3a+A+Case+Study+of+Blind+Students+in+the+University+of+Gondar%2c+Ethiopia&ft=on&id=EJ1219556>. (01. 08. 2021.)
2. Benjak i sur. (svibanj, 2019). Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/periodicne-publikacije/izvjesce-o-osobama-s-invaliditetom-u-republici-hrvatskoj-stanje-05-2019/> (01. 08. 2021.)
3. Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, O nama, Povijest, <https://coovinkobek.hr/o-nama/povijest>(14. 08. 2021.) (URL 10)
4. Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, Obrazovni programi, <https://coovinkobek.hr/programi/obrazovanje1>(14. 08. 2021.) (URL 12)
5. Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, Obrazovni programi, Glazbeno obrazovanje, <https://coovinkobek.hr/programi-3/obrazovanje1/glazbeno-obrazovanje> (14. 08. 2021.) (URL 11)
6. Igrić i sur. (2015). *Osnove edukacijskog uključivanja; Škola po mjeri svakog učenika je moguća*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. George, A., Duquette, C. (2006). The Psychosocial Experiences of a Student with Low Vision. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, v100 n3, 152-163. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=EJ732709> (04. 08. 2021.)
8. Hrvatski zavod za zapošljavanje, Središnji ured. Izvješće o aktivnostima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba s invaliditetom u razdoblju od 1. siječnja do 31. ožujka 2021. godine. Dostupno na: <https://www.hzz.hr/statistika/statistika-zaposljavanja-osobe-s-invaliditetom.php> (12. 08. 2021.)
9. Jacobs, K. Postoji li zaista samo jedan pravi put? (kritička razmatranja za raspravu o optimalnom školskom obrazovanju i odgoju slijepe i slabovidne djece i mladeži), <http://uosso.hr/default.aspx?id=139> (18. 08. 2021.) (URL 13)

10. Kapperman i sur. (2018). The Study of Foreign Languages by Students Who Are Blind Using the JAWS Screen Reader and a Refreshable Braille Display. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, Vol. 112, No. 3, 317-323. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=The+Study+of+Foreign+Languages+by+Students+Who+Are+Blind+Using+the+JAWS+Screen+Reader+and+a+Refreshable+Braille+Display&ft=on&id=EJ1182385> (04. 08. 2021.)
11. Marin, J. (2020). Possibilities of inclusion of blind and visually impaired students in a regular school in Slovenia – an example of good practice. *Acta Iadertina*, Vol. 17, No. 2, 213-234. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=367457 (04. 08. 2021.)
12. Meić, B. (2014). Položaj osoba s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja- perspektiva ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom. *JADR*, Vol. 5, No. 9, 23-33. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129398> (04. 08. 2021)
13. Nordstrom, B. (1986). The History of the Education of the Blind and Deaf. Department Embry-Riddle Aeronautical University, Prescott, Arizona. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=education+of+the+blind&ft=on&id=ED309614> (03.08. 2021.)
14. Pojmovnik Ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom, <https://posi.hr/pojmovnik/> (05. 08. 2021.) (URL 1)
15. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html (09. 08. 2021.) (URL 5)
16. Skočić Mihić i sur. (2016). Učiteljska uvjerenja o vrijednostima inkluzivnog obrazovanja. *Hrvatska ravija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol. 52, No. 1, 30-41. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=238029 (01. 08. 2021.)
17. Slonjšak, A. (2014). Pravni okvir za uključivanje osoba s invaliditetom u visoko obrazovanje. *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, Vol. 5 No. 1, 17-22. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=191176 (01. 08. 2021.)
18. UniZd, Studenti s invaliditetom, Kolegij Vršnjačke potpore, <https://studentisinvaliditetom.unizd.hr/kolegij-vrsnjacke-potpore> (11. 08. 2021.) (URL 9)

19. UniZd, Studenti s invaliditetom, oprema i asistivne tehnologije, <https://studentisinvaliditetom.unizd.hr/oprema-i-asistivne-tehnologije> (11. 08. 2021.) (URL 8)
20. UniZd, Studenti s invaliditetom, prostorna pristupačnost, <https://studentisinvaliditetom.unizd.hr/prostorna-pristupacnost> (11. 08. 2021.) (URL 7)
21. Vican, D., Karamatić-Brčić, M. (2013). Obrazovna inkluzija u kontekstu svjetskih i nacionalnih obrazovnih politika – s osvrtom na hrvatsku obrazovnu stvarnost. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LIX, No. 30, 48-66. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/131847> (01. 08. 2021.)
22. World Health Organization. World report on vision. Dostupno na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241516570> (12. 08. 2021.)
23. Zakon o Hrvatskom registru osoba s invaliditetom, <https://www.zakon.hr/z/1293/Zakon-o-Hrvatskom-registru-o-osobama-s-invaliditetom> (07. 08. 2021.) (URL 2)
24. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (08. 08. 2021.) (URL 4)
25. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, <https://www.zakon.hr/z/493/Zakon-o-profesionalnoj-rehabilitaciji-i-zapo%C5%A1ljavanju-osoba-s-invaliditetom> (07. 08. 2021.) (URL 3)
26. Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, <https://www.zakon.hr/z/320/Zakon-o-znanstvenoj-djelatnosti-i-visokom-obrazovanju> (09. 08. 2021.) (URL 6)
27. Zegeye, T. (2019). An investigation on the status of resilienc eamong blind adolescent students. *Journal of Pedagogical Research*. Vol. 3, No. 1, 50-59. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=An+investigation+on+the+status+of+resilience+among+blind+adolescent+students&ft=on&id=EJ1292768> (05. 08. 2021.)
28. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

PRILOG A

PROTOKOL PRAĆENJA

Ovaj protokol praćenja osmišljen je u svrhu prikupljanja podataka za istraživanje provedeno u sklopu izrade ovog diplomskog rada pri Odjelu za pedagogiju na Sveučilištu u Zadru. Protokol praćenja odnosi se na razdoblje od početka devedesetih godina do 2018. godine. U tom vremenskom razdoblju ispitanik je sudjelovao u obrazovnom sustavu i stekao iskustva na svim njegovim razinama. Upravo ta ispitanikova iskustva su ono što se ovim protokolom nastoji prikupiti.

- 1.) Molim vas, opišite mi svoje iskustvo u vrtiću.
- 2.) Molim vas, opišite mi svoje iskustvo u osnovnoj školi, koji predmeti su vam bili najdraži, koji najgori? Koji ste najviše voljeli? Možete li opisati svoj odnos s nastavnicima? Možete li opisati svoj odnos s drugim učenicima? Biste li mogli sa mnom podijeliti neko iskustvo koje vam je posebno ostalo u sjećanju iz tog perioda vašeg obrazovanja?
- 3.) Molim vas, opišite mi svoje iskustvo u srednjoj školi, koju školu ste pohađali? Koji predmeti su vam bili najdraži, koji najgori? Koji ste najviše voljeli? Možete li opisati svoj odnos s nastavnicima? Možete li opisati svoj odnos s drugim učenicima? Biste li mogli sa mnom podijeliti neko iskustvo koje vam je posebno ostalo u sjećanju iz tog perioda vašeg obrazovanja?
- 4.) Molim vas, opišite mi svoje iskustvo na sveučilištu. Gdje ste studirali i koji program ste upisali? Koji predmeti su vam bili najdraži, koji najgori? Koji ste najviše voljeli? Možete li opisati svoj odnos s profesorima i ostalim osobljem na sveučilištu? Možete li opisati svoj odnos s kolegama? Biste li mogli sa mnom podijeliti neko iskustvo koje vam je posebno ostalo u sjećanju iz tog perioda vašeg obrazovanja?
- 5.) Možete li, molim vas, sa mnom podijeliti jesu li nastavnici i profesori prilagođavali nastavu vašim potrebama? Ako jesu, na koji način?
- 6.) Jeste li ikad imali asistenta u nastavi? Ako jeste, opišite mi to iskustvo, molim vas.
- 7.) Smatrate li da ste tijekom procesa obrazovanja u svakom trenutku imali podršku od nastavnika i profesora? Molim vas, pojasnite.
- 8.) Što smatrate najvažnijim kad se radi o obrazovanju slijepe i slabovidne djece? Zašto?

- 9.) Kako vi doživljavate obrazovnu inkluziju? Prema vašem mišljenju, što je bolje za slijepo ili slabovidno dijete, obrazovanje u redovnoj školi ili obrazovanje u instituciji poput Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek? Molim vas, pojasnite.
- 10.) Da možete poručiti nešto onima koji su zaduženi za obrazovanje slijepih ili slabovidnih, što bi to bilo?

PRILOG B

TRANSKRIPT PRIMJENJENOG INSTRUMENTA

Vrtić i osnovna škola

Opiši mi svoje iskustvo u vrtiću.

Ti mene zezaš...ne sjećam se baš. Više su mi pričali o tome nego što se ja sam sjećam...Po pričama situacija je bila jako slična osnovnoj školi. Doduše, tete, odgajateljice su uglavnom bile dobre, okej, fer, korektne, a što se tiče djece s nekima sam se družio, a neka su me provocirala na račun slabovidnosti. S nekima od njih družio sam se i kroz osnovnu školu. Više manje bilo je ok.

Opiši mi svoja iskustva u osnovnoj školi.

Pohađao sam redovnu osnovnu školu po posebnom, prilagođenom programu. Od prvog do četvrtog razreda svi predmeti su bili po prilagođenom programu, uz rad s učiteljicom imao sam i svojevrsnog asistenta koji je dolazio iz Centra Vinko Bek i pomagao mi u učenju i pisanju zadaće dva puta tjedno. Ne sjećam se kako se to točno zvalo, nazivi su se mijenjali...je li asistent ili produženi dnevni boravak, nemam pojma.

Od petog do osmog je bilo malo izazovnije zato što su se profesori izmjenjivali. Najteži predmeti su mi bili fizika i matematika zato što je tu profesorica rekla da ja kod nje neću biti po posebnom programu.

Zašto? Kako?

Zato što je smatrala da za mene to nije dobro, da mogu i trebam puno više znati i naučiti jer je smatrala da sam ja sposoban za to.

Kako si ti to doživio?

Tad sam to gledao kao...negativno, a danas sam joj zahvalan. Kad se radi o drugim predmetima, više manje svima, ali najviše povijest i zemljopis, dali bi mi desetak pitanja, kratkih, ne esejskog tipa, s točno određenim odgovorima koje bih ja nabubao i to bi bilo to. Sad zbog toga imam jako velike rupe u znanju. Tad mi je to bilo super, a danas mi nije. Skroz suprotna situacija. Najdraži predmeti su mi bili tehnički i tjelesni.

Što se tiče odnosa s drugom djecom, kakvi su oni bili?

Više manje stalno sam se družio s istim ljudima, s onima iz vrtića. Bili smo ekipa do negdje

petog ili šestog razreda kad krenu one podjele dečki cure i tako to. Nakon toga bilo je još recimo dvoje ljudi koji su mi bili bliski, ali nije to bilo to.

Možeš li mi istaknuti neki događaj vezan za nekog od nastavnika ili drugih učenika iz tog perioda koji ti je posebno ostao u sjećanju?

Najljepše uspomene sam imao s prijateljicom iz vrtića. S njom sam se družio sve do otprilike šestog razreda.

Je li ti ona bila potpora kroz osnovnu školu? Je li ti pomagala s učenjem i sličnim aktivnostima?

Da, skupa smo pisali zadaće i učili. Bila mi je i jaka moralna potpora.

Jesu li ti i nastavnici bili podrška? Kakva je njihova uloga bila u tvom osnovnoškolskom obrazovanju?

Ne sjećam se previše, ali generalno su bili u redu. Izdvojio bih svoju razrednicu koja mi je predavala matematiku i fiziku i kod koje nisam bio po prilagođenom programu. Ona se stvarno trudila biti poštena i korektna, ako je trebalo pet puta bi mi objasnila neko gradivo. Nekoliko puta je čak ostala duže u školi da mi objasni i pokaže neko gradivo, a i osobe koje su dolazili iz Centra Vinko Bek su isto bile super iako nisu bile osoblje škole.

Srednja škola

Koju srednju školu si pohađao?

Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, program telefonist.

Možeš li mi usporediti iskustvo u osnovnoj i srednjoj?

Ne bih ja to uspoređivao. Totalno druga dimenzija.

Na koji način?

Cijeli sustav, ovo je standardna osnovna škola, a ovo je srednja škola „prilagođena“ za slijepu, to je zatvoreni krug ljudi što nije dobro. Ima tu puno stvari koje bih mogao izdvojiti kao loše.

Što misliš da je bolje za jednu slijepu ili slabovidnu osobu, da pohađa redovnu ili prilagođenu školu?

Generalno mislim da je bolja inkluzija, ali ima situacija gdje je to malo teže izvedivo. Neću reći nemoguće, ali teže. To ovisi prvenstveno o tome koliko je osoba samostalna i snalažljiva. Netko tko je društven, samostalan i snalažljiv će se snaći u svijetu, ali netko tko živi s roditeljima koji

ga drže pod staklenim zvonom, ne zna sam napraviti sok, uzeti za jesti, osnovne, bazične stvari, tko nema videćih prijatelja...Kako će on? Takvoj osobi će trebati puno više pomoći i podrške. Ako bude u sredini od koje će tu podršku dobiti, super, ali ako ne, tu nastaju ogromni problemi. Ne može se to gledati crno bijelo, tu ima jako puno sivog.

Što se tiče predmeta u srednjoj školi i samog programa, možeš li mi reći koji su ti predmeti bili najlakši odnosno najteži?

Prije svega želio bih naglasiti da mislim da se učenicima svih programa u Vinko Beku previše gleda kroz prste jer, ja sam više matematike naučio u osnovnoj školi nego u srednjoj, pa mi je zbog toga matematika ali i fizika u srednjoj bila najlakša.

Najgori ili najteži predmet mi je bio hrvatski jer su profesori bili najstroži, a ja sam iz osnovne povukao ogromnu rupu u znanju. Kad kažem najstroži, mislim da su zahtijevali da stvarno znamo ono što nas podučavaju, bili su fer. Problem se pojavio u trenutku kad su nam svi ostali nastavnici gledali kroz prste, a oni ne. Htio bih reći da su, po meni, svi programi u Centru Vinko Bek, zastarjeli. Godinama se nisu mijenjali. Mislim da bi ih trebalo mijenjati. Trebalo bi uvesti programe s kojima se ljudi mogu zaposliti kad ih završe, trebali bi biti konkurentni na tržištu za zapošljavanje. Gdje ćeš ti danas naći telefonsku centralu? Također, želim naglasiti da smatram kako se ne bi trebalo miješati slijepce i slabovidne učenike sa slijepim i slabovidnim učenicima s intelektualnim poteškoćama. Na papiru razredni odjeli su podijeljeni, ali tijekom nastave učenici se pomiješaju.

Je li tvoj odnos s profesorima bio korektan i jesu li oni bili korektni prema tebi?

Više manje, da. Ne mogu se sad sjetiti neke situacije koja je eskalirala.

Kakav je bio tvoj odnos s drugim učenicima?

Tu je bilo svega. Isto kao i u osnovnoj školi. Bilo je i provokacija i situacija u kojima sam ja morao braniti prijatelja iz razreda zato što je on bio povučeniji i nesklon sukobima.

Postoji li neko iskustvo iz tog perioda koje ti je baš ostalo u sjećanju?

Ne. Došao bih tamo, odradio bih ono što bi trebao i nestao bih. Maturalac je valjda bio ok, ali to nije bilo u sklopu škole.

Da sad možeš birati, odnosno da se možeš vratiti, bi li odabrao redovnu srednju školu ili Centar Vinko Bek?

Sad bih odabrao redovnu. Bilo bi mi deset puta teže, ali definitivno redovnu.

Zašto?

Zato što sada znam da sam dovoljno sposoban i samostalan, a s druge strane, kad sam upisivao srednju, nije mi se baš dozvolilo da biram, a i ja sam nisam imao dovoljno informacija, a i roditelji znaju najbolje, haha! Sa sadašnjim znanjem i iskustvom, nema šanse.

Kako bi ocijenio svoje iskustvo u srednjoj? Dobro, loše, srednje?

Srednje.

Visoko obrazovanje.

Koje sveučilište si pohađao i koji program?

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za obrazovanje učitelja i odgajatelja, smjer predškolski odgoj i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek informacijskih i komunikacijskih znanosti, smjer bibliotekarstvo i informatologija (dvopredmetni).

Kakvi su bili profesori na oba?

Uglavnom ok. Bilo je svakojakih iznimaka. Tu je stvarno bilo pretjerivanja.

U kojem smislu?

U smislu mladi profesori pa su „nabrijani“, popili su svu pamet svijeta pa traže previše.

Kakvi su oni bili prema tebi? Kakav je bio njihov stav? Jesu li ti izlazili u susret?

Bilo je profesora koji su mi stvarno izlazili u susret, ali ne mogu reći da su mi gledali kroz prste i popuštali mi. Možda mrvicu, ali za položiti predmet trebalo je znati. Bilo je i profesora koji su, kad bi shvatili da mi je potrebna pomoć i da je ja namjeravam tražiti, okretali očima.

Je li ti bilo ugodnije od profesora tražiti pomoć odnosno podršku ili si ih radije tražio od kolega?

Nemam preferencu, kad mi je trebala pomoć, ja sam je tražio. Mada, ako stvarno razmislim više sam lovio kolege nego profesore. S kolegama je bilo opuštenije komunicirati, mogli smo otići na kavu, pivu i dogovoriti sve što je trebalo. Profesor je ipak profesor.

Možeš li mi reći je li bilo i neugodnih situacija?

Bilo je svega. Doživio sam i situaciju da mi se prijetilo da neću moći diplomirati ako ne odradim određenu aktivnost koju ja nisam mogao odraditi, pa i situacija u kojima sam se morao obratiti nositeljici kolegija zato što je predavač od mene tražio nešto što ja nisam mogao ispuniti.

Možeš li mi reći čime su te situacije bile izazvane?

I sama znaš da je za učenje potreban vid, da neke stvari jednostavno vidiš i zapamtiš. Za mene to nije opcija. Ni drugi kolege nisu doslovno učili o nekim sadržajima, ali su ih vidjeli i znali su na što ta osoba cilja i što od njih traži, ja nisam i, realno, to je stvorilo problem.

Možeš li mi usporediti iskustva na oba sveučilišta?

Definitivno mi je puno ljepše iskustvo bilo u Puli jer sam bio od prvog dana kad su se oformljavale ekipe i društva i to je bilo sve normalno. Bio sam prihvaćen. Našao sam si ekipu i krug ljudi s kojima sam se družio, a u Zagrebu sam doslovno upao kao padobranac. Ljudi su se već poznavali, ekipe su već bile oformljene i bilo mi se puno teže uklopiti.

Kako to da si obrazovanje nastavio u Zagrebu?

Jer diplomskog nije bilo u Puli.

Uspomene s faksa?

Puno lijepih iskustava iz Pule. Ali ima jedna jako bitna stvar, meni kao slijepoj osobi uvijek fali dio doživljaja, oni sočni detalji.

Ali ta iskustva čuvaš u srcu.

Da, ali treba ih iskopati, a kad ih i iskopaš, opet dio fali.

Jesu li nastavnici i profesori nastavu prilagođavali tvojim potrebama?

Pa u principu ne, nisam ja ni tražio. Eventualno ako bih imao nekakvo pitanje, oni bi mi odgovorili, ali, to je to. Izlazili su mi u susret oko literature i to, ali da su posebno prilagođavali nastavu, ne. *Kako si dolazio do literature?*

Ne mogu ti reći, nije sigurno. Na raznorazne načine, mašti na volju i snađi se družbe. *Je li ti netko pomagao pri učenju?*

Imao sam pomoć, kako u kojem periodu i kako čiju, ali imao sam pomoć.

Je li to bio asistent ili prijatelji?

Uglavnom prijatelji, ali bila je i osoba koja je radila u sklopu savjetovališta za studente. Bila je iz Crvenog križa i ona mi je pomagala u smislu da bi mi snimala gradivo.

Reci mi je li te netko uputio na to savjetovalište ili si ti za to saznao sam?

Ne sjećam se točno. Mislim da je to netko spomenuo onako usput, ali ne direktno. Sam sam se potrudio to pronaći.

*****

Je li podrška profesora bila prisutna za vrijeme tvog obrazovanja?

Ovisi o profesoru, generalno da.

Kroz osnovnu i kroz obrazovanje na sveučilištu. jesi li koristio pomagala?

U osnovnoj sam, to mi je domar napravio onu kao, znaš kako oni crtači imaju one daske pa si nagib namjeste, one drvene daske di crtaju, da im papir nije vodoravno. Tako nešto sam ja imao. Domar mi je to napravio da se ne grbim potpuno jer sam glavu morao jako puno približiti papiru, odnosno knjizi. To nije službeno pomagalo, ali ja sam to imao. U srednjoj nisam ništa koristio. Na faksu laptop i kompjuter s govornim softverom. Dobro, bijeli štap nije za učenje. Brailleovu bilježnicu dobio sam na korištenje za vrijeme studiranja na Sveučilištu u Zagrebu, ali, realno, koristio sam ju dva puta, ako i toliko.

To što si koristio nabavio si sam ili ti je na raspolaganje stavljeno od strane obrazovne institucije?

Sam.

Što je najvažnije kad se radi o obrazovanju slijepa i slabovidne djece, iz tvoje perspektive?

Nema jedne stvari, cijeli sustav mora funkcionirati. Od samog sustava i programa obrazovanja do kvalitetnog kadra profesora koji će se znati, htjeti i moći prilagoditi učeniku, do cijele logistike škole. Od prilagodbe prostora, literature, svih ostalih sadržaja, preko ostalih učenika, na kraju krajeva, do roditelja. Sve su to ključni elementi i dovoljno je da jedan od tih elemenata nije kako treba i već situacija ne štima. Bez drugih učenika nemaš socijalnu podršku kolega, bez podrške roditelja tek nema ničega...znači sve je bitno. Ne mogu reći da možeš izdvojiti jednu stvar kao najbitniju. Sve je bitno.

Kako doživljavaš obrazovnu inkluziju?

Kopiraj odgovor od prije, slobodno, to mislim.

Da možeš nešto poručiti osobi kojoj će sutra u razred doći slijepo ili slabovidno dijete, što bi rekao?

Odveo bi ga na pivo i održao mu preventivnu bukvicu.

Objasni.

Najprije, mora postojati cijeli sustav podrške i za profesora, a onda bih mu rekao da, bez obzira na sustav i njegova ograničenja, pokuša napraviti sve, naći rupe u sustavu, načine i metode, sve samo da se djetetu pomogne i rekao bih mu da djetetu nikako ne gleda kroz prste. Ne popuštanje, nego pomoć i podrška. Ne zanemarivati i potcjenjivati, to se ne radi, to je zabranjeno.

Sažetak i ključne riječi: Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba – stanje i perspektive

Kako je svijet raznolik, tako su raznoliki i njegovi stanovnici. Ljudi imaju drugačije sposobnosti, vrijednosti, mišljenja, želje, snove i potrebe, ali zajedničko im je da svi imaju prava, pravo na slobodu govora i izbora, pravo kretanja, pravo na čist zrak i vodu i tako dalje. Obrazovanje je jedno od tih prava koje se odnosi na svaku osobu, pa samim time i na svako dijete. Tvrdnja o raznolikosti ne odnosi se samo na socijalnu, ekonomsku, rasnu ili neku drugu pripadnost već uključuje i osobe s poteškoćama, bilo tjelesnim ili mentalnim. Budući da je ustanovljeno da je obrazovanje pravo svakog čovjeka, to se odnosi i na osobe, odnosno djecu s poteškoćama. Upravo je to temeljna ideja obrazovne inkluzije, obrazovanje za sve bez iznimke. Ovaj diplomski rad pod naslovom *Obrazovna inkluzija slijepih i slabovidnih osoba – stanje i perspektiva* koncentrira se na jedan određeni slučaj osobe koja je prošla sve razine obrazovnog sustava, a istovremeno je postupno gubila osjet vida, što znači da je u vrtić pošla kao slabovidna osoba, a titulu sveučilišnog magistra dobila kao slijepa osoba. U radu će se prikazati njegova iskustva stečena napredovanjem kroz obrazovni sustav, te funkcioniranje obrazovne inkluzije u praksi temeljeno na njegovim iskustvima.

Ključne riječi: obrazovanje, obrazovanje slijepih i slabovidnih, obrazovna inkluzija, osobe s poteškoćama, slijepe i slabovidne osobe

Summary&KeyWords: BlindandVisuallyImpairedPersonsInInclusiveEducation-State andPerspectives

The world is diverse and so are its inhabitants. People have different abilities, values, opinions, wishes, dreams and needs but something they have in common is the fact all of them have rights such as freedom of speech and choice, a right to move, to breathe clean air, a right to have clean water and so on. Education is one right that refers to every person and by extension to every child. Diversity does not refer only to social, economic, racial or some other form of difference but it also includes people with disabilities, physical as well as mental. Considering that education is a right shared by all, this also includes people as well as children with disabilities. This is the main idea behind inclusive education; education for everyone without exception. This thesis paper entitled *Blind and Visually Impaired Persons in Inclusive Education - State and Perspective* focuses on one particular case of a person who went through all the levels of education and gradually lost the sense of sight which means that the person started preschool as a visually impaired child and graduated college as a blind person. The thesis will showcase the experiences he acquired while progressing through the education system as well as the functioning of inclusive education in practice based on his experiences.

Key words: blind and visually impaired people, education, educating the blind and visually impaired people, inclusive education, people with disabilities